

Hacı Sinân Efendi'nin Şurûtu's-Salât Manzumesi

Hacı Sinân Efendi's Şurutu's-Salat Poetry

Mehmet Güler¹

ÖZET

Hayatın pek çok yönüyle ilgili bilgi ve malzeme bulabileceğimiz klasik Türk edebiyatı, milletimizin dinî ve ruhî cephesiyle alakalı olarak da oldukça zengin bir birikime sahiptir. Edebî eserlerimizi incelediğimizde muhtevalarında İslam dininin gerek inanç gerekse ibadet uygulamalarına ilişkin pek çok hususu barındırdıkları görülmektedir. Dahası müellif ve şairlerimiz tarafından kaleme alınmış farklı dinî mevzulara ait çok sayıda müstakil eserin mevcut olduğu da bilinen bir gerçektir. Bu makalede de klasik Türk edebiyatı döneminde müstakilen kaleme alınmış manzum bir dinî eserden bahsedilecektir. Şimdilik bilinen nüshalarındaki bilgilere göre eserin “Kitâb-ı Şurûtu's-Salât” ve “Şurûtu's-Salât” olmak üzere iki şekilde isimlendirildiği görülmektedir. Daha önce üzerinde herhangi bir çalışma yapılmamış olan bu manzume, Hacı Sinân Efendi adlı bir kişiye aittir. Kaynaklarda kendisine ve eserine ilişkin herhangi bir bilgi bulunmayan Hacı Sinan Efendi'nin, hayatı hakkında bilgi edinmek için manzumesine müracaat edilmiştir. Bunun neticesinde manzumenin özellikle “sebeb-i nazm” başlığı altında yer alan beyitlerinde, şairin hayatı hakkında önemli bilgilere ulaşılmıştır. Bu kısımda şairin bizzat kendisi tarafından verilen bilgiler; onun hayatı, mesleği ve ailesi hakkında ilk elden malumat sahibi olmamızı sağlamıştır. Çalışma; şairin hal tercümesine dair araştırmalarımızın dışında, eserin muhteva ve şekil özelliklerine dair incelemelerimizi ve bunların yanı sıra iki nüshanın karşılaştırılması yoluyla hazırladığımız transkripsiyonlu metin çevirisini ihtiva etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Klasik Türk edebiyatı, divan şiiri, manzum şurutu's-salât, namaz şiirleri, Hacı Sinân Efendi

ABSTRACT

Classical Turkish literature, which contains information and materials about many aspects of life, also offers rich knowledge related to Turkish people's religious and spiritual aspects. Too, examination of classical Turkish literary works reveals that they have much content about both Islamic faith itself and worship practices. Moreover, as we know, authors and poets have written numerous independent works on various religious subjects. This article analyzes a poetic religious work written independently during the classical Turkish literature period. According to information in currently-extant manuscripts, the work has two titles, “Kitâb-ı Şurûtu's-Salât” and “Şurûtu's-Salât.” This poem, which has not been previously studied, was written by Hacı Sinân Efendi. Hacı Sinân Efendi's poem was consulted to learn about his life because no sources contain information about him or his work. However, couplets under the section title “Şurûtu's-Salat” contain information provided by the poet himself about his life, his profession, and his family. Besides our research on the poet's biography, this study contains reviews on the work's content and form, along with a transcribed translation prepared by comparing two copies.

Keywords: Classical Turkish literature, divan poetry, *Shurut al Salat*, prayer poems, Hacı Sinân Efendi

¹Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tokat, Türkiye

ORCID: M.G. 0000-0002-0498-775X

Sorumlu yazar/Corresponding author:

Mehmet Güler,
Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Tokat, Türkiye
E-mail: mehmet.guler@gop.edu.tr

Başvuru/Submitted: 16.04.2021

Revizyon Talebi/Revision Requested: 21.05.2021

Son Revizyon/Last Revision Received: 26.05.2021

Kabul/Accepted: 12.09.2021

Online Yayın/Published Online: 30.09.2021

Atf/Citation:

Güler, M. (2021). Hacı Sinân Efendi'nin Şurûtu's-Salât manzumesi. *TUDED*, 61(2), 647-688.
<https://doi.org/10.26650/TUDED2021-917284>

EXTENDED ABSTRACT

The word “*salat*” is of Arabic origin, with dictionary meanings of praying, worshipping, asking for mercy and forgiveness, and begging. As a term, it refers to bodily worship consisting of certain actions and words, starting with *takbir* and ending with greetings. The worship is obligatorily performed by Muslims five times a day. Having great importance in Islam and obligatory for every Muslim, it is known in Turkish as “*namaz*,” a word of Persian origin.

In classical Turkish literature, the analyzed poem “*Kitâb-ı Şurûtu's-Salat*,” or “*Şurûtu's-Salat*,” is an example of the genre *şurûtu's-salat*, which is an Arabic phrase meaning “conditions of prayer.” As the expression indicates, such poems mention conditions that must be followed while praying. However, when examining multiple *şurûtu's-salat* works, we find that most mention not only conditions of prayer but also ablution and *ghusl*. Such poems’ organization or arrangement consists of individual titles according to *fiqh*-style terms, such as first prayer subjects, then ablution and *ghusl*, *fard*, *wajib*, *sunnah*, and *makruh*. Many of these poems, understood as didactic, are found in libraries.

The poet’s name, Hacı Sinân Efendi is contained in manuscript records archived in the Nuruosmaniye Manuscript Library, abbreviated with the letter A and archived at <http://www.yazmalar.gov.tr/> with fixture number 34 Nk 59/4. The record clearly states the poet’s name in the title written in red ink at this copy’s arrival: “*Kitâb-ı Şurûtu's-Salât Tercüme-i El-Hâcî Sinân Efendi Rahmetullahi 'Aleyh Rahmeten Vâsi 'aten*.” In addition, the poet mentions his own name in the following couplet, which is under the section title “*Sebeb-i Nazm*” of the A copy, marked as number 8 in the text: *İşbu bî-cân-ı za 'îf ü nâtivân / Bende-i merdân-ı Hak Hâcî Sinân*.

Although we carefully consulted many hard-copy and electronic biographical resources, library catalogs, and databases, none contained any information about Hacı Sinân Efendi or his work. Thus, we can presently obtain biographical information only from his poem that contains some information under the section title “*Sebeb-i Nazm*” about the poet’s family, his profession, and his life.

Following tradition, the first five couplets mention praise (*hamdele*) of God, *salat* (*salvele*) to the Prophet Muhammad, greetings and prayers to the family of the Prophet Muhammad and his companions, and a request for prayer from readers for the poet himself. After this introduction comes the title “*Sebeb-i Nazm*” and in this section—as detailed in the relevant chapter—the poet provides information about himself, his family, and his profession. He also mentions reasons for writing the poem. After this comes the section title “*Erkânü'l-Islam*” under which the five pillars of Islam are mentioned. The subsequent section “*Fi't-Tergîb ve't-Tarhîb*,” states that those who perform prayers will attain the approval of God and their sins will be forgiven, and those who do not will fall into disgrace, and their place will be in Hell. Later is the section “*Shurutus-Salat*,” and after that, the poem’s main subjects, *namaz*, ablution, and *ghusl* are explained under separate titles. After these issues are explained in order according to such *fiqh* principles as *fard*, *wajib*, *sunnah*, and *makruh*, the poem ends with the section “*Hâtimetü'l-Kitâb*.”

GİRİŞ

Salât kelimesi, sözlüklerde “dua etmek, ibadet etmek, rahmet ve bağışlanma dilemek, yalvarmak”, gibi anlamları bulunan Arapça kökenli bir sözcüktür. Terim olarak bu kelime “tekbirle başlayıp selamla son bulan, belirli hareket ve sözlerden oluşan bedenî bir ibadeti ifade eder” (Yaşaroğlu, 2006, s. 350). İslam dininde çok büyük bir önemi olan ve inanan her Müslümanın yerine getirmesi farz olan bu ibadet, Türkçede daha çok Farsça kökenli bir sözcük olan namaz kelimesi ile bilinmektedir.

İncelemesini yaptığımız “Kitâb-ı Şurûtü’s-Salât” veya “Şurûtü’s-Salât” adlı bu manzume, Hacı Sinan Efendi tarafından kaleme alınmış bir eserdir. Manzumenin, literatürde “şurutü’s-salatlar” olarak bilinen türe ait bir örnek olduğu görülmektedir. Şurutü’s-salat ibaresi Arapça bir tamlama olup “namazın şartları” anlamına gelmektedir. Bu ifadeden de açıkça anlaşılacağı üzere bu tür eserlerde namaz ibadetinin ifa edilmesi sırasında uyulması gereken şartlardan bahsedilmektedir. Fakat şurutü’s-salat türündeki eserleri incelediğimizde bu eserlerin pek çoğunda sadece namazın şartlarından değil bunun yanı sıra abdest ve gusülden de bahsedildiği fark edilmektedir. Tertip şekillerine bakıldığında bu türdeki eserlerde genel olarak önce namaza sonrasında sırayla abdeste ve gusle ait mevzuların; farz, vacip, sünnet, mekruh gibi fıkıh usulü terimlerine göre müstakil başlıklar verilerek şiir formunda anlatıldığı görülür. Daha çok öğretici bir maksatla kaleme alındığı anlaşılan bu manzumelerin kütüphanelerde çok sayıda örneğine rastlanmaktadır.

1. Şairin Hayatı ve Eserin Yazılış Sebebi Hakkında Bilgiler

Manzumenin şairi ya da bir diğer ifadeyle nâzımı Hacı Sinan Efendi’dir. Bu isme A harfiyle kısaltma yaptığımız nüshanın kayıtlarında rastlanılmaktadır. Bu nüshasının ilk varağında kırmızı mürekkeple “*Kitâb-ı Şurûtü’s-Salât Tercüme-i El-Hâcî Sinân Efendi Rahmetullahi ‘Aleyh Rahmeten Vâsi’aten*” şeklinde yazılmış olan başlıkta da yazar isminin açıkça ifade edildiği görülür. Ayrıca yine A nüshanın “sebeb-i nazm” başlıklı bölümü altında bulunan ve metin kısmında 8 numara ile gösterdiğimiz şu beyitte de şair kendi ismini zikretmiştir:

İşbu bî-cân-ı za‘îf ü nâtûvân
Bende-i merdân-ı Hak Hâcî Sinân (8)

Hacı Sinan Efendi hakkında bilgi edinmek için manzumeye tekrar müracaat edildiğinde “sebeb-i nazm” başlığı altında şairin hayatı hakkında bazı bilgilerin mevcut olduğu görülür. Bu bölümde Hacı Sinan Efendi’nin kendisi, ailesi, mesleği ve hayatı hakkında verdiği birtakım bilgiler şunlardır:

Bir zamanlar gayret göstererek mevleviyyet payesine eriştim ve mevali/kadı olarak görev yaptım. Emeğimi esirgemedim tüm gayretimle cahillere güzel söz söylemeye çalıştım. Sonunda anladım ki yaptığım bu iş boş bir sevdâ, baş ağrısı ve beyhude yere uğraşmak imiş. Mevki makam insanın helâkine sebep olacak kadar tehlikeli iken

akıllı olan kişi bu yolda nasıl devam edebilir. (Nihayet) Hâdî olan Allah'tan hidayet erişti ve o mecradan beni kurtardı. Hudâ-yı Zü'l-Celâl olan Allah'a hamd olsun ki bana o yolun niye doğru olmadığını gösterdi. Sonunda o koşuşturmadan emekli oldum ve o cihetten kaçarak uzaklaştım. Ardından fakr u kanaat yolunu seçerek Kankırı şehrinde yerleşmeye/durmaya karar verdim. Sonrasında fıkıh ve hadislerle meşgul olmaya başladım ve evlenerek çoluk çocuğa karıştım. Allah bana birkaç erkek çocuk verdi onların eğitim ve öğretimi ile ilgilendim. Ömür bahçemde fidan gibi büyüyerek her biri yetişkinliğe yaklaştı. Bir de kız çocuklar/akranları içinde iftihar ettiğim yıldızı kutlu/talihli bir kızım oldu. Ona da bir zaman Kur'ân öğrettim ve o da süratle öğrenerek Kur'ân'ı okuyup hatmetti. Din ilmini bilmek erkek ve kadın her kişiye lazımdır. Özellikle abdest ve namazla ilgili durumları bilmek Müminler için gereklidir. İstedim ki o kızıma namaza ait durumları anlatıp öğreteyim. Tevazu ile Allah'a tevekkül edip o sırada bu nazmı yazmaya başladım. (Çünkü) o kızım bunu daima okusun ve benim için hep dua etsin (istedim). (Yine) Allah'ın emrine önem versin ve terk etmesin, beni de hayr ile anıp unutmasın (istedim). Ayrıca her kim (bu eserden) faydalanırsa bana hep dua etsinler (istedim). Ya Ganî (olan Allah); bu eseri okuyana, dinleyene, yazana lutfun ile rahmet et (bkz. -EK- Metin: 9-29 beyitler arası).

İsmindeki hacı ifadesi sebebiyle hac ibadetini ifa ettiğini düşündüğümüz Hacı Sinan Efendi'nin hayatı hakkında, manzumedeki bazı beyitlerden hareketle birtakım çıkarımlar yapmamız mümkündür. Beyitlerde yer alan bilgilere göre kendisinden güçsüz ve zayıf bir kişi olarak bahseden Hacı Sinan Efendi; bu ifadeleri bir tevazu göstergesi olarak mecazen kullanmış olabileceği gibi, kendi fiziki durumunu dile getirmek için de söylemiş olabilir. Ancak manzumeyi yazdığı sıralarda genç olmadığı anlaşılmakta olan yazarın; bu sözleri, yaşlılık sebebiyle oluşan gerçek fiziki güçsüzlüğünü dile getirmek için kullanmış olma ihtimali daha kuvvetli görünmektedir. Bir zamanlar mevali hizmetinde bulunduğunu ifade etmesi onun ilmiye sınıfına mensubiyetini ve müderrislikten sonraki ilmiye derecesi olan mevleviyet pâyesine kadar ulaşmış âlim bir kişi olduğunu göstermektedir. İşini yaparken çok da huzurlu olmadığı anlaşılan şairin, mesleğinden emekli olduğu için Allah'a hamd etmesi ve o meslekten kaçarcasına uzaklaştığını söylemesi dikkat çekicidir. Şair daha sonra fakr ve kanaat yolunu seçerek Kangırı yani bugünkü Çankırı iline yerleştiğini ifade etmiştir. Ancak bu bilgidен onun aslen Kangırlı/Çankırlı mı olduğuna yoksa bir müddet burada görev yaptığı için mi burada kalmayı tercih ettiğine veya daha öncesinde burada bulunmayıp sonradan mı yerleştiğine dair bir kanaat edinmemiz mümkün görünmemektedir. Kangırı/Çankırı'ya yerleştikten sonra fıkıh ve hadislerle iştigal ettiğini söylemesi; onun emeklilik sonrası ilimle uğraştığını, belki de müderrislik yapmış olduğunu düşünmemize sebep olmaktadır. Sonrasında evlenip çoluk çocuğa karıştığını belirten Hacı Sinan Efendi, birkaç tane erkek ve bir de kız çocuk sahibi olduğunu, onların eğitim-öğretimiyle ilgilendiğini ve çocuklarının da yetişkinlik çağlarına yaklaştıklarını ifade etmiştir. Akranları arasında iftihar ettiği bir kız çocuğunun varlığından özellikle bahseden şair, kızına Kur'ân talim ettiğini ve onun da hızlıca öğrenerek Kur'ân'ı hatmettiğini belirtmiştir. Daha sonra dinî ilimlerin herkes tarafından bilinmesi gerektiğinden bilhassa abdest ve namazla

ilgili bilgileri bilmenin Müminler için gerekli olduğundan bahseden Hacı Sinan Efendi; bu bilgileri kızına anlatıp öğretmek için manzumeyi kaleme aldığını söylemiş ve hem kızından hem de eserden faydalanan diğer kişilerden dua isteğinde bulunmuştur.

Kendisi tarafından verilen bu bilgilerin dışında Hacı Sinan Efendi'nin hayatı ve eserleri hakkında yaptığımız araştırmalar ve bunun sonucunda tespit edilebilen bilgiler şu şekildedir:

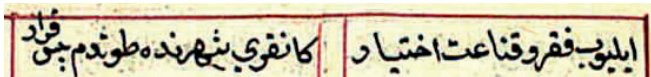
Hacı Sinan Efendi hakkında bilgi edinmek için gerek basılmış gerekse internet ortamında kullanıma sunulmuş pek çok biyografik kaynağa, kütüphane kataloglarına ve veri tabanlarına müracaat edilmiştir. Fakat kaynaklarda Hacı Sinan Efendi ve eserine dair herhangi bir bilgiye ulaşmak mümkün olmamıştır. Bunun yanı sıra birkaç akademik çalışmada Hacı Sinan Efendi isminin yer aldığı görülür. Bu çalışmalarda yer alan bilgiler şu şekildedir:

Sadık Yazar'ın, "Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği" adlı doktora tezinde yaptığı tasnifte, fikhî ilimler başlığı altında "Hacı Sinân, Tercüme-i Şurûtu's-Salât" şeklinde, Sinan Efendi ve eserinin ismi de zikredilmiştir. Burada yer alan dipnotta -çalışmamızda A nüshası olarak adlandırdığımız- Nuruosmaniye Koleksiyonundaki nüshaya ait arşiv ve varak numaralarının verildiği görülmektedir. Ayrıca manzumenin yazılış tarihinin bilinmediği ve ilgili nüshada istinsah tarihinin de bulunmadığı belirtilmiştir (Yazar, 2011, s. 1097).

Sadık Yazar'a ait "Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeler" başlıklı başka bir çalışmada ise Sinan Efendi ve eserinden yine bahsedildiği görülür. Bu defa daha farklı bir tasnif içerisine dahil edildiği fark edilen eserle ilgili olarak "Hacı Sinân Efendi, Şurûtu's-salât" başlığı altında şu bilgiler verilmiştir:

Birkaç nüshasına ulaşılabilen bu istihrâc türü manzûm tercüme, ismini Hacı Sinân olarak veren nâzımın kızı için kaleme aldığı bir ilmihâldir. Bir dönem mevâlî hizmetini ettiğini belirten nâzım, Ankara şehrinde karar kıldığı sırada Allah'ın kendisine bir kız bağışladığını, kızı büyüyünce ona temel dinî bilgileri öğretmek için bu eseri kaleme aldığını ifade etmektedir. Baş: Hamd-ı bî-had ol Hudâ-yı zü'l-celâle her zamân/K'eyledi mü'minlere dîn yolını vâzih ayân. (Yazar, 2014, s. 124)

Ayrıca bu bilgilerin hemen alt tarafında manzumenin iki nüshasına ait arşiv numaraları da verilmiştir. Ancak Yazar'ın, Hacı Sinân Efendi'nin "Ankara şehrinde karar kıldığına" dair verdiği bilgi hatalıdır. Zira şehir adının geçtiği bu beyit, sadece A nüshasında bulunmaktadır. Fakat burada geçen kelime de Ankara değildir. Sözü nü ettiğimiz beytin yazma eserde geçtiği asıl şekli ve doğru okunuşu aşağıda yer almaktadır:

Eyleyüp fakr u kanâ'at ihtiyâr
Kankırı şehrinde tutdum pes karâr (16)

Görüldüğü üzere ikinci mısranın ilk başında yer alan bu kelime tarafımızdan “Ankara” değil “Kankırı” olarak okunmuştur. Her ne kadar beyitteki kelimenin “ki” edatıyla birleştirilerek “Ki Ankara - K’ankara” olarak okunma ihtimali akla gelse de “Ankara” kelimesinin sonunda yer alan “he” harfi, bu ihtimali geçersiz kılmaktadır. Çünkü sözlük, kaynak kitap ve arşiv kayıtlarını incelediğimizde eskiden Ankara kelimesinin Arap harfleriyle yazılışının “انقرة” (Akbayar, 2001, s. 9) veya “انقره” (Şemseddin Sami, H. 1306, s. 439) şeklinde olduğu görülmektedir. Ayrıca Ankara şehri için kullanılan bir de Engürü/Engüri ismi bulunmaktadır ki onun yazılışı da “انكوری” (Akbayar, 2001, s. 52) şeklindedir. Bunların dışında Ankara’ya ait arkaik olarak kullanılan başka isimler de mevcuttur. Fakat beyitteki kelimenin yazılışından uzak olmaları sebebiyle bu isimler üzerinde durmaya gerek kalmamıştır.

Kelimeyi “Kankırı” olarak okuma tercihimizi ve bunun sebeplerini ise şu şekilde izah etmeye çalışalım: Öncelikle kelimenin yazılışı itibariyle “Kankırı” olarak okunmaya müsait olduğu görülmektedir. Ayrıca harfler ve vezin gereği kelimeyi bu şekilde okumanın, “Ki Ankara” şeklinde okumaya göre daha isabetli bir seçim olduğunu belirtmek gerekir. Kelimenin hangi şehir için kullanılmış olduğuna gelecek olursak; Kangırı veya Kângırı isminin, bugün Çankırı olarak bilinen şehrin Osmanlı dönemindeki adı olduğu fark edilmektedir¹.

“Kankırı” yani Çankırı’nın kayıtlarda hangi adlarla geçtiğini araştırdığımızda ise şehrin isminin arşivlerde Kengiri, Kenkırı, Kangırı, Kankırı ve Çankırı şekillerinde yer aldığı görülmektedir. Bu kelimelerin Osmanlı dönemindeki eski yazılış biçimlerini incelediğimizde ise “کنقری، کنقری، چانقیری، کانقری، کانقری، کانقری” şekillerinde yazılmış oldukları fark edilmektedir (*Kaynaklarıyla Osmanlı Coğrafyası Yer Adları Sözlüğü*, 2020, s. 269). Altını çizerek vurguladığımız şekil ise beyitte yer alan kelimenin yazımıyla bire bir örtüşmektedir.

Bu bilgilerin ardından içerisinde Hacı Sinân Efendi isminin yer aldığı bir başka çalışmanın da tarafımızdan yapıldığını belirtelim. “Türk Edebiyatında Manzum Ferâiz-nâmeler” başlığını taşıyan doktora tezimizde, metin neşirlerini ve incelemelerini yaptığımız eserlerden birisi de “Hacı Sinan Efendi’nin Manzum Ferâiz Risalesi”dir (Güler, 2015, s. 1368-1374). Ancak adı geçen ferâiz manzumesinde, -şu anda incelediğimiz bu şurûtu’s-salât manzumesinde yer aldığı gibi- müstakil bir sebeb-i telif bölümünün bulunmayışı ve manzume içerisinde yazarın ismi dışında hayatına dair başka bir bilgi verilmemesi sebeplerinden ötürü bu iki eserin aynı Hacı Sinan Efendi’ye mi yoksa farklı kişilere mi ait olduğunu söylemek mümkün görünmemektedir. Ayrıca mezkur ferâiz manzumesinde de yazılış tarihi ve istinsah tarihi bilgileri mevcut değildir.

1 Bu isimle ilgili araştırma yaptığımızda şu bilgilere ulaşılmıştır: “Çankırı şehrinin, antik ismi Gangra”dır ve bu ismi günümüze kadar korumuştur. Bu isim ilk olarak Grek ve Roma dönemlerinde belgelenmiştir. Gangra isminden bahseden en eski yazılı kaynak M.Ö 3. yüzyılda yaşamış olan çok yönlü bilim adamı Eratosthenes’dir. M.Ö. 1. yüzyıla gelindiğinde Alexander Polyhistor, Paflagonya ile ilgili kitabında Gangra’yı ele almıştır. Augustus döneminde yaşamış olan ünlü coğrafyacı Strabon, Gangra’yı kısaca betimlemiştir. Ondan sonra ansiklopedi yazarı Plinius Historia Naturalis’te Gangra’dan bahsetmektedir. Gangra ismi, klasik dönemden Luvi devrine kadar uzanan, Anadolu’lu yerel bir addır. Ama antik bir Luvi ismi olan “Gangra” halk etimolojisine uygun olarak (halkın anlayamadığı isimlere kendi dilinde bir mana vermesi çalışması) “çan” ve “kırık” kelimeleri kullanılarak Çankırı haline dönüştürülmüştür. Ancak Osmanlı zamanlarında şehir antik adı korunmuş, Kangırı veya Kângarı olarak kullanılmıştır.” (<https://cankiri.ktb.gov.tr/TR-70596/tarihce.html> e.t: 05.03.2021)

Hacı Sinân Efendi'nin hayatı hakkında ortaya koymaya çalıştığımız bu bilgilerin ardından eser üzerinde yaptığımız diğer incelemelere yer verilecektir.

2. Eserin Tavsifine Dair Bilgiler

2.1. Eser Adı

Kütüphane kayıtlarında yer alan bilgilere bakıldığında; A nüshasında Fars dili kurallarına göre “Şurut-i Salat”, B nüshasında ise Arap dili kurallarına göre “Şurutü's-Salat” ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Bunların yanı sıra A nüshasında cetvel içine alınmış ve kırmızı mürekkeple yazılmış olan “Kitâb-ı Şurûtü's-Salât Tercüme-i El-Hâcî Sinân Efendi Rahmetullahi ‘Aleyh Rahmeten Vâsi‘aten” şeklindeki başlıkta eser adı olarak “Kitâb-ı Şurûtü's-Salât” ibaresinin yer aldığı görülmekteyken, B nüshasındaki giriş kısmında ise kırmızı mürekkeple ve yazısı silik bir halde “Şurutü's-Salat” ibaresi bulunmaktadır. Ayrıca B nüshasının zahriye sayfasının üst köşesinde sonradan yazıldığı anlaşılan “Şurutü's-salat manzûm bi't-Türki” ibaresi mevcuttur.

Manzumeyi incelediğimizde şairin eseri için özel bir ad vermediği fark edilmektedir. Ancak Hacı Sinan Efendi'nin eserinden bahsetmek için bazı ifadeler kullanmış olduğu da görülmektedir. Manzumede yer alış şekillerine göre bu ifadeler şunlardır:

Dinle gel ey sâhib-i ‘ilm ü edeb	
Kim bu nazmı kılmaga n’oldı sebeb	(7)
Eyleyüp Hakka tevekkül bâ-huzû‘	
Eyledim bu nazma ol demde şürû‘	(25)
‘Özr [ü] taksîr ile bunı söyledim	
Bir du‘â için sana nazm eyledüm	(256)
Dahî kıl ana salât [u] hem selâm	
Bu kitâb olsun salât ile tamâm	(259)

Yukarıda belirtildiği üzere Sadık Yazar, bu manzume için tez çalışmasında “Tercüme-i Şurûtü's-Salât” ifadesini kullanmakta ve makale çalışmasında ise “istihârâc türü manzûm tercüme” olduğunu dile getirerek eserin tercüme olduğunu belirtmektedir. Yazar'ın bu kanaatini, manzumenin A nüshasındaki başlık kısmında yer alan “tercüme” kelimesi de teyit eder. Bununla birlikte pek çok manzum tercümede şairlerin, tercüme ettikleri eserin veya yazarının adını özellikle andıkları ve manzumelerinin tercüme olma hususunu dile getirdikleri de bilinmektedir. Ancak manzumeyi incelediğimizde ne A nüshasında ne de B nüshasında şair tarafından eserin telif ya da tercüme oluşuna dair herhangi bir bilgi verilmediği görülmekte ve dahası B nüshasında “tercüme” ifadesi de yer almamaktadır. Bu durumda bir tarafta “eser gerçekten bir tercüme midir”, tercüme ise “hangi eser veya eserler kaynak alınmıştır” soruları bilinmezliğini korurken diğer tarafta ise A nüshasındaki başlıkta yer alan “tercüme” kelimesinin müstensih tarafından eklenmiş olma ihtimali de bulunmaktadır.

2.2. Beyit Sayısı

Manzumede eserin beyit sayısına dair bir bilgi mevcut değildir. Kütüphane kayıtlarında ve her iki nüsha içerisinde de bu hususla ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir. Bu sebeple manzumenin beyit sayısı hakkında sadece eldeki nüshaların incelenmesi suretiyle bilgi edinmek mümkün gözükmemektedir. Buna göre A nüshasına baktığımızda 259 beyit bulunduğu görülür. Ancak bu nüshada -metin kısmında 94 numara ile gösterdiğimiz- şu beyit alt alta iki defa yazılmıştır. Bu sebeple A nüshasındaki beyit sayısı toplamda 258'dir.

Sünnetim terk eyleyen sevmez beni
Sevgüsinden ırma bizi yâ Ganî (94)

B nüshasında ise 223 adet beyit bulunmaktadır. Fakat B nüshasında özellikle ilk bölümlerde, beyitlerin çok karışık bir halde bulundukları görülmekte ve farklı başlıklar altına o bölümle ilgisi olmayan beyitlerin yazılmış olduğu fark edilmektedir. Ayrıca istinsah hatası olduğunu düşündüğümüz bu nüshada birçok beytin hiç yazılmamış olduğu ve bazı beyitlerin de sırasının karıştırıldığı görülmektedir. Yine manzume metninde 30 ve 227 rakamlarıyla numaralandırdığımız iki beytin, bu nüshadaki farklı yerlerde ikişer defa yazılmış olduğu da tespit edilmiştir. Bununla birlikte metinde 129 numara ile gösterdiğimiz şu beyit ise sadece B nüshasında bulunmaktadır.

İztırârî öksürürsen nesne yok
Anı dahı ref kıl kasd eyle çok (129)

Neticede A nüshasındaki 258 beyte, B nüshasında bulunan bu 1 beyit de eklenince manzumenin toplam beyit sayısı 259 olmaktadır.

2.3. Yazılış Tarihi

Kütüphane kayıtlarına bakıldığında A nüshasında yazılış tarihi bilgisinin boş bırakılmış olduğu görülür. Zira bu nüshayı incelediğimizde beyitler arasında tarihe dair herhangi bir bilgi bulunmadığı gibi nüshanın ferağ kaydının olmadığı da fark edilir. Ancak farklı eserler barındıran bir mecmuanın içerisinde bulunan bu nüshanın, zahriye olarak değerlendirebileceğimiz sayfasında yer alan vakıf kayıtlarındaki birtakım isimler dolayısıyla nüshanın vakfedildiği tarihe dair bazı bilgiler edinmek mümkündür. Burada yer alan Arapça metinde geçen “El-Hac İbrâhîm Hanîf el-Müfettiş bavkâfû'l-Haremeyni'l-Mahremeyn” ibaresinden, eserin meşhur Osmanlı alimlerinden İbrahim Hanif Efendi tarafından vakfedildiğini öğrenmekteyiz. Yine bu metinde “‘Osmân Hân ibnû's-Sultân Mustafâ Hân”ın adı zikredilerek onun için dua edilmesinden hareketle de bu vakfetme işinin III. Osman zamanında yapıldığı anlaşılmaktadır. Bilindiği üzere III. Osman'ın saltanatı 1754-1757 yılları arasında gerçekleşmiştir. Bu sebeple eserin bu 3 yıl içerisinde vakfedildiği anlaşılmaktadır. Yaptığımız araştırmalarda da İbrahim Hanif Efendi'nin teftiş göreviyle Haremeyn'e gittiği fark edilmektedir (Akpınar, 1997, s. 39).

B nüshasının kütüphane kayıtlarında ise yayın tarihi ibaresinin karşısında 1168 rakamı yazılmıştır. Bu nüshayı incelediğimizde metnin sonunda manzumedan bağımsız olarak bitiş ifade eden birkaç mısra yazılmaya çalışıldığı ama onların da tamamlanmadığı fark edilmektedir. Bu mısra denemeleri ve onların hemen altında bulunan tarih ibaresi ise şöyledir:

Bunı yazdım çekerim elem bihamdillâh deyü
 Bunı yazdım kala yâdgâr gidem
 Silerim kalem
 Cihândan kala rûzgâr
 Târih sene 1168 (B: 9b)

Hicri olarak 1168, Miladi olarak 1754-55 senelerini karşılayan bu tarih ibaresinin, eserin yazılış tarihi mi yoksa istinsah tarihi mi olduğu bilinmemektedir. Fakat eldeki nüshalardan hareketle A nüshasında tarih bulunmayıp sadece 1754-1757 (Hicri 1167-1171) tarihleri arasında vakfedildiği anlaşılmaktadır. B nüshası ise eksik ve hatalı olarak kopya edilmiş bir istinsah nüshası olup üzerindeki 1168 tarihinin de eserin istinsah tarihini gösterdiği fark edilmektedir. Dolayısıyla eserin yazılış tarihinin ne zaman olduğunu net olarak söylemek şimdilik mümkün değildir.

2.4. Eserin Nüshaları

Şu an için tespit edebildiğimiz kadarıyla esere ait iki nüsha mevcuttur. Çalışmamızda bu nüshalara, -müracaat ettiğimizde kolaylık sağlaması için- A ve B olarak ad verilmiştir. Temin ettiğimiz ve tenkitli metin tesisinde kullandığımız bu iki nüshaya ait bilgiler şunlardır:

A nüshası; Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesinin, -yine aynı addaki- Nuruosmaniye Koleksiyonunda bulunmaktadır. Kültür ve Turizm Bakanlığına bağlı Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığına ait “www.yazmalar.gov.tr” adlı internet sitesinde 34 Nk 59/4 arşiv numarası altında “Şurut-i salat” adıyla kayıtlıdır. Bu nüsha; içerisinde birincisi (34 Nk 59/1) “Tecvid”, ikincisi (34 Nk 59/2) “Tecvid”, üçüncüsü (34 Nk 59/3) “Cevahir-i İslâm” ve beşincisi (34 Nk 59/5) “Tecvid” adlarıyla kayıtlı Türkçe mensur eserlerin yer aldığı bir mecmuanın dördüncü sırasında yer almaktadır. Kırmızı cetvelli olan nüsha 7 varaktan oluşmaktadır. Satır sayısı 19, sütun sayısı 2 olarak tertip edilmiştir. Konu başlıkları da kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Manzumenin yazılı olduğu varaklarda sayfa numaraları mevcut olmamasına rağmen kütüphane kayıtlarında eserin 40-47 numaralı yapraklarda bulunduğu belirtilmiştir. (Ancak biz metin tesisinde A nüshasının ilk sayfasını, -bu manzumenin mecmuadaki diğer eserlerden bağımsız olması sebebiyle- 1b numarasıyla başlatmayı tercih ettik.) Kütüphane kayıtlarında müstensih adı, telif tarihi ve istinsah tarihiyle ilgili bilgileri ihtiva eden kısımların boş bırakıldığı görülmektedir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi aslında 259 beyit ihtiva eden bu nüshada, metin kısmında 94 numara ile gösterdiğimiz bir beytin alt alta iki defa yazılmış olmasından dolayı 258 beyit bulunduğu anlaşılmaktadır.

B nüshası; Süleymaniye Kütüphanesinin Halet Efendi İlavesi bölümünde bulunmakta olup 00128 demirbaş numarasıyla kayıtlıdır. Kütüphane kayıtlarında “Halet Efendi Eki bölümü;

Tünel'de bulunan Galata Mevlevihanesi avlusundaki Halet Efendi Kütüphanesi'nden, 1927 yılında Süleymaniye Kütüphanesi'ne nakledilmiştir.” şeklinde bir ilinti notu yer almaktadır. Cetvelsiz olan nüsha, 9 varaktan oluşmaktadır. Satır sayısı 15, sütun sayısı ise 2 olarak tertip edilmiştir. İlk varakta Galata Mevlevihanesinin mührü bulunmaktadır. Nüshada 9 numaralı varak dışında sayfa numarası yazılı değildir. Manzume içerisindeki bazı başlık ve beyitlerin üst kısımları kırmızı mürekkeple çizilmiş ve bazı kelimelerin altlarına da -içerikle bağlantılı olarak- yine kırmızı mürekkeple Arapça rakamlar yazılmıştır. Kayıtlarda “yayın tarihi” kısmında 1168 rakamı yer alırken müstensih adı ve istinsah tarihiyle ilgili bilgilerin mevcut olmadığı görülmektedir. Bu nüsha 223 adet beyit ihtiva etmesine rağmen metin kısmında 30 (1b varağında 5. ve 11. sırada yazılı) ve 227 (2b varacağının en sonunda ve 9a varacağının en üstünde yazılı) rakamlarıyla numaralandırdığımız iki beytin farklı yerlerde ikişer defa yazılmış olması sebebiyle bu sayı 221'e düşmektedir.

3. Eserin Şekil ve Muhtevasına Dair Bilgiler

3.1. Şekil Özellikleri

3.1.1. Nazım Şekli

Eserin giriş kısmında bulunan ilk beş beyitteki kafiye sisteminin aa, ba, ca, da ... şeklinde tertip edildiği görülmekte ve bu beyitlerin gazel/kaside nazım şekillerinde olduğu gibi kafiyelendikleri anlaşılmaktadır. Sonrasında gelen “Sebeb-i nazm” başlıklı bölüm altındaki 6-29 rakamları arasında yer alan 24 beyitteki kafiye şeması ise aa, bb, cc, dd ... şeklinde olup bu beyitler mesnevi nazım şekli tipinde kafiyelenmiştir. Bunların ardından gelen “Erkânü'l-İslâm” başlığı altındaki 30-35 numaraları arasındaki 5 beyitte, kafiye sisteminin tekrar aa, ba, ca, da ... şekline döndüğü ve bu kısmın da gazel-kaside nazım şekilleri tipinde kafiyelenmiş olduğu görülmektedir. Bu beyitlerin ardından gelen diğer bölümlerin tamamında ise kafiye şemasının aa, bb, cc, dd ... şeklinde düzenlenmiş olduğu ve eserin sonuna kadar tüm beyitlerin mesnevi nazım şekli tipinde kafiyelendikleri fark edilmektedir. Manzumede gazel/kaside ve mesnevi nazım şekilleri dışında başka herhangi bir nazım şekline ait örnek mevcut değildir.

Bu bilgilerden hareketle eserin 10 beytinin gazel/kaside nazım şekillerine göre kafiyelendiği, geriye kalan 249 beytin ise mesnevi nazım şekli tipinde kafiyelendikleri görülmektedir. Geleneğe göre klasik mesneviler içerisinde de yer yer farklı manzumelerin mevcut olduğu ve gazel başta olmak üzere kıt'a, müstezad, murabba', muhammes veya terkeb-i bend, terci'-i bend gibi değişik nazım şekillerinin kullanıldığı bilinmektedir. Bu doğrultuda elimizdeki manzumenin de mesnevi olarak adlandırılması mümkün görülmektedir.

3.1.2. Vezni

Manzumenin vezni bazı beyit ve bölümlerde değişiklik göstermektedir. Bu değişiklikler nazım şekillerinde belirttiğimiz değişikliklere paralel bir görünüm arz eder. Eserin ilk bölümünde bulunan beş beyitte aruz vezninin remel bahrine ait “fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün” kalıbı

kullanılmışken; ardından gelen “Sebeb-i nazm” başlıklı bölümde yer alan 6-29 rakamları arasındaki 24 beyitte remel bahrine ait başka bir kalıp olan “fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün” tercih edilmiştir. Bunlardan sonra gelen “Erkânü’l-İslâm” başlığı altındaki 30-35 numaraları arasındaki 5 beyitte ise yine remel bahrine ait “fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün” kalıbı kullanılmıştır. Bu beyitlerin ardından gelen diğer bölümlerde ise tekrardan remel bahrine ait olan “fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün” kalıbına geçilmiş ve manzumenin geri kalan kısmının tamamında bu aruz kalıbı kullanılmıştır.

Manzumedeki vezne ait bu değişimler aşağıda gösterilmiştir:

Beyitler	Bölüm adı	Vezin kalıbı
1-5	(Giriş kısmı)	fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün
6-29	Sebeb-i nazm	fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün
30-35	Erkânü’l-İslâm	fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün
36-259	(Diğer tüm bölümler)	fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün

3.2. Muhtevası

3.2.1. Muhteva Özeti

Eserin muhtevasına göz attığımızda girişte yer alan ilk beş beyitlik kısımda; geleneğe uygun olarak Allah’a hamd (hamdele), Hz. Muhammed’e salat (salvele), Hz. Muhammed’in ailesi ve ashabına selam ve dua, şairin kendisi için okuyucudan dua talebi gibi konulardan bahsedildiği görülmektedir. Bu başlangıç kısmının ardından “Sebeb-i Nazm” başlığı gelmekte ve -yukarıda “Şairin hayatı ve eserin yazılış sebebi” bölümünde ayrıntılı olarak bahsettiğimiz üzere- bu kısımda şair; kendisine, ailesine, mesleğine dair bazı bilgiler vermekte ve ayrıca manzumeyi hangi sebeplerle kaleme aldığı konusuna değinmektedir. Bunların ardından “Erkânü’l-İslâm” başlığı gelmekte ve bu kısımda İslam’ın şartlarından bahsedilmektedir. Sonrasında gelen “Fî’t-Tergîb ve’t-Terhîb” başlıklı bölümde ise namaz kılanların Allah’ın rızasına kavuşacakları ve günahlarının bağışlanacağı, kılmayanların ise rezil duruma düşecekleri ve yerlerinin cehennem olacağı belirtilmiştir. Daha sonrasında “Şurûtü’s-Salât” başlıklı bölüm gelir ve bunun ardından manzumenin asıl konusu olan namaz, abdest ve gusülle ilgili konular müstakil başlıklar altında anlatılmaya başlanır. Bu konular farz, vacip, sünnet, mekruh gibi fıkhi esaslara göre sırayla anlatıldıktan sonra “Hâtimetü’l-Kitâb” başlıklı bölüme geçilir ve manzume bu bölümle sona erer.

3.2.2. Beyit Sayıları ve Başlıklara Göre Eserin Muhtevası

Beyitler	Bölüm Başlıkları ve Muhtevaları
1-5	“(Giriş Bölümü)”: 5 beyitten oluşan bu bölümde hamdele, salvele, Hz. Muhammed’in ailesi ile ashabına selam ve dua, şairin kendisi için okuyucudan dua istemesi ve okuyucu için dua etmesi gibi konular mevcuttur.
6-29	“Sebeb-i Nazm”: 24 beyitten oluşmaktadır. Bu bölümde şair; kendisi, ailesi, yaşadığı yer ve mesleğine dair bazı bilgiler vermekte ve ayrıca manzumeyi hangi sebeplerle kaleme aldığı konusuna değinmektedir.
30-35	“Erkânü’l-İslâm”: 6 beyitten oluşmaktadır. Bu başlık altında kelime-i şehâdet getirmek, namaz kılmak, zekat vermek, (Ramazan ayında) oruç tutmak ve hacca gitmek şeklinde bilinen İslam’ın beş şartından bahsedilmektedir.

36-40	“Fî't-Tergîb ve't-Terhîb”: 5 beyitten oluşmaktadır. Namaz kılan ve kılmayan kimselerin durumları kısaca anlatılmaktadır. Namaz kılanların Allah'ın rızasına kavuşacakları ve günahlarının bağışlanacağı, kılmayanların ise rezil duruma düşecekleri ve yerlerinin cehennem olacağı ifade edilmektedir.
41-52	“Şurûtu's-Salât”: 12 beyitten oluşmaktadır. Bu başlık altında namazın altı şartından bahsedilmektedir. Namaza başlamadan önce yapılması gereken ve namazın dışındaki şartlar olarak da bilinen bu hususlara: Abdest almak (hadesten taharet), bedeni-tonunu/elbisesini-namaz yerini temiz tutmak (necasetten taharet), avretini/vücudundaki örtülmesi gereken yerleri örtmek (setr-i avret), kibleye karşı durmak (istikbal-i kible), vakit gözetmek (vakit) ve niyet etmek (niyet) şeklinde değinilmektedir.
53-58	“Erkânü's-Salât”: 6 beyitten oluşmaktadır. Namazın farz olan 6 rükûn hakkında bilgi verilir. Namazın içindeki şartlar olarak bilinen bu hususlar: İftitâh tekbiri, örü turmak (ayakta durmak/ kıyam), Kur'ân okumak (kıraat), rükû', sücûd ve âhir ku'ûd (ka'de-i ahire) şeklinde ifade edilmektedir.
59-73	“Vâcibâtü's-Salât”: 15 beyitten oluşmaktadır. Bu başlıkta namazın vaciplerinden bahsedilmektedir. Bunların yedi tane oldukları belirtilmiştir. Fakat bazı maddelerin içerisinde birkaç farklı hususun zikredildiği de görülmektedir. Namazın vacipleri şu şekilde sıralanmıştır: 1. Fâtihayı okumak -ilk iki rekatta-, yanında bir sure ya da üç ayet daha okumak, 2. Evvel ku'ûdda tahiyat okumak (birinci oturuşta Ettehiyyatü okunması), 3. Namazın âhîrinde Et-tahiyât okumak (son oturuşta Ettehiyyatü okunması), 4. Cehr ile okuyacak yerde Kur'ânı cehr ile okumak (yüksek sesle/açıktan okunacak yerlerde surelerin açıktan okunması), 5. İhâ ile okunacak yerde Kur'ânı ihfâ eylemek (gizli/içinden okunacak yerlerde surelerin içinden okunması), 6. Vitr içinde Kunût okumak (Vitr namazında Kunut dualarını okumak), 7. Ta'dil-i erkân (acele etmeden namazın rükünlerini tam olarak yerine getirmek) şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca bunların sehven terk edilmesi durumunda iki secde edilmesi gerektiği de belirtilmiştir.
74-94	“Sünenü's-Salât”: 21 beyitten oluşmaktadır. Namazın sünnetlerinden bahsedilmektedir. Bunların on dört tane oldukları bölümün sonuna doğru -89. beyitte- ifade edilmiştir. Namazın sünnetleriyle ilgili bu hususlar: İftitah tekbirinde elleri -kulak yumuşağı hizasına denk gelecek şekilde- kaldırmak, elleri -sağımlı solun üstüne ve göbeğin altına koyarak- bağlamak, kadınların ise el bağlarken ellerini göğüslerinin üzerine koymaları, Sübhaneke duasını okumak, teavvüz etmek (Euzübillahi mineşşeytanirracim diyerek Allah'a sığınmak), besmele “Bismillahirrahmanirrahîm” demek, Fatiha suresinden sonra “amin” demek, rükudan kalkınca “Semi' Allahu limen hamideh” demek, tahmid söylemek (Rabbena leke'l-hamd demek), ruku ve secdede tesbihleri üçten az söylememek, evvel ku'ûdda (birinci oturuşta) Ettehiyyatü okumak, son iki rekât içinde Fatiha suresini okumak (ilk iki rekatta okunması vaciptir), rek'atlar arasında tekbîr (Allahu Ekber) söylemek, namaz tamamlandığında iki yanına dönüp selam vermek şeklinde söylenmiştir. Ardından şair; bu sünnetlerin hata ile terk olunması halinde herhangi bir şey olmayacağını ancak kasten terk edilmesi halinde Hz. Muhammed'in bir parça incineceğini dile getirmiş ve Hz. Muhammed'in sevgisinden uzaklaştırmaması için Allah'a dua etmiştir.
95-117	“Müstehâbü's-Salât”: 23 beyitten oluşmaktadır. Namazda yapılması müstehab olan hususlardan bahsedilmektedir. Bunların sayısının yirmi beş olduğu bölümün sonuna doğru -116. beyitte- söylenmiştir. Bu hususlar: Ayakta iken (kıyamda) gözünü secde yerinden ayırmamak; rükuda parmakları açarak dizleri sıkıca tutmak ve ayakları üzerine bakmak; (yine rükuda) sırtı, başı, boynu düz tutmak ve tesbihleri üç kez söylemek; tesbihleri üçten fazla söylemenin de uygun olduğu ancak onun da (5-7 gibi) tek rakamlı sayılar şeklinde olması gerektiği; secdede burnuna bakmak, gözleri yummak ve tesbihleri de (3-5-7 gibi) tek rakamlı sayılarla yapmak; secde ederken başı iki elin arasına koymak; secdede burundan sonra alını yere koymak; tülbindin/ sarıgın kenarına secde etmemek (secde ederken alının açık olması), secde ederken -erkeklerin- koltukları/kolları açık tutmaları ve karnı çekmeleri; kadınların ise secde ederken erkeklerin aksine koltukları/kolları kapalı tutmaları ve karınlarını dizlerine bitişirmeleri; -erkeklerin- ayak parmaklarını kibleye döndürmeleri ve yerden kaldırmamaları; secdeden kalkarken önce başı sonra elleri ve daha sonra da dizleri kaldırmak; otururken (kadede) sol ayağını yere döşeyip sağ ayağını dik tutmak ve parmakları da kibleye doğru döndürmek; -otururken (kadede)- elleri dizlerin üzerine parmakları yayacak şekilde koymak ve teşehhüd (Ettehiyyatü duası) okumak; teşehhüdden sonra Hz. Muhammed'e salat getirmek (Allahümme salli, Allahümme barik dualarını okumak) ve sonrasında iki yana selam vermek şeklinde sıralanmıştır. Şair daha sonra namazda bunları yapmanın güzel olduğunu ve sevap kazandıracağını belirtmiş, terk edenlerin ise sevaptan mahrum kalacaklarını dile getirmiştir.

118-125	“Mekrûhâtü’s-Salât”: 8 beyitten oluşmaktadır. Bu başlığın altında namaz içerisinde yapılması hoş olmayan hususlardan bahsedilmektedir. 125. beyitte bunların sayısının on kadar olduğu söylenmiştir. Bu hususlar: Bi-özür terebbu etmek (bir özürlü bulunmaksızın bağdaş kurarak oturmak), yayılarak otumayıp diz üstü oturmak, okunan tesbih sözlerini ve ayetleri parmakla saymak, kolları yere döşemek, etrafa bakmak, gözleri yummak, secde yerindeki taşı-toprağı eliyle süpürmek, ağzı açarak esnemek, cemaat varken yalnız başına namaza durmak şeklinde sıralanmıştır.
126-154	“Müfsidâtü’s-Salât”: 29 beyitten oluşmaktadır. Yapılması halinde namazı bozan davranışlardan bahsedilmektedir. Bunlar: Bilerek kendi isteğiyle öksürmek (ıztırari-mecburi olursa bir şey olmaz), aksırana cevap vermek (Yerhamukellah demek), başka bir namaz kılanın yanılması halinde onun hatasını düzeltmek (hata eden kişi kendi imamı olmayıp farklı namaz kılınması halinde olur, aksi halde kendi imamının takılma ve yanılmasını düzeltmek caizdir), namaz kılanı başka bir kişinin soru sorması mesela tevhid sözü nedir demesi ve namazdaki de ona cevap vermek için tevhid sözünü (Lâilâheillallah) namazdayken zikir etmesi, soru sorana namazda olduğunu bildirmek için bu zikir yapılırsa namazın bozulmaması ama yine de kişinin ondan da kaçınması, namaz kılan kişinin avret yerinin açılması ve onu örtmeden namazı kılması, bir sıkıntıdan dolayı sesli olarak ağlayıp inlemek, cennet ve cehennemi hatırlayınca ağlamanın ise namazı bozmayacağı, namaz içinde bir kimsenin verdiği selamı almak -bunu el veya dil ile yapmanın aynı olması-, ehl-i tertip (üzerinde beş vakitten az ya da en fazla beş vakit kaza namazı olan) bir kişinin namaza durduğunda hatırına kazaya kalmış bir namazı olduğunu gelmesi, namaz içinde konuşmak, namaz içinde yemek ve içmek, namaza ait olmayan iş/hareketleri çokça yapmak, kahkahayla gülmek, uğunmak (soluğun kesilerek bir kişinin tıkanması, kendinden geçmesi, bayılması) şeklinde sıralanmıştır. Ayrıca şair bölümün sonunda, bunların yapılması halinde namazın bozulmuş olacağını ve namazın tekrarının gerektiğini belirtmiştir.
155-162	“Ferâyizü’l-Vuzû’-i Çehâr”: 8 beyitten oluşmaktadır. Abdestin dört şartından bahsedilmektedir. Bunlar: 1. Yüz yıkamak, 2. Elleri -dirseklere varıncaya kadar kollarla birlikte- yıkamak, 3. Başın dörtte birini mesh etmek, 4. Ayakları topuklarıyla birlikte yıkamak şeklinde sıralanır. Sonrasında kasten veya sehven bunlardan birinin eksik olması halinde abdestin yok hükmünde olduğu ve böyle bir abdestle kılınan namazın caiz olmadığı belirtilmiştir.
163-175	“Sünenü’l-Vuzû’”: 13 beyitten oluşmaktadır. Bu başlık altında abdestin sünnetlerinden bahsedilmektedir. Bu sünnetlerin on tane oldukları ifade edilmiştir. Bunlar: Abdestten önce Bismillah demek, önce elleri yıkamak -zira diğerlerini yıkamaya alet olmaktadır-, ağzı ve dişi misvakla temizlemek, misvak yoksa bu işi parmakla yapmak, mazmaza yapmak -ağzı su ile çalkalamak, istinca yapmak -burna su çekmek-, başı mesh ettiği su ile kulağı da mesh etmek, sakalı tahlil etmek (parmaklarla sakalı hilalleyerek taramak), parmakları tahlil etmek -el ve ayak parmaklarını hilallemek-, uzuvları üçer kere yıkamak, su ile istinca etmek -su bulunmazsa taş veya kesek kullanmak- şeklinde belirtilmiştir.
176-181	“Müstehâbü’l-Vuzû’”: 6 beyitten oluşmaktadır. Abdestin müstehaplarından bahsedilmektedir. Bunların sayısının altı tane olduğu ifade edilmiştir. Bunlar: Öncesinde kalp ile niyet etmek, azaları yıkarken muvalat etmek (uzuvları yıkarken birbiri ardınca yıkamak, bekleyip oyalanmamak), her uzvun önce sağını sonra solunu yıkamak, abdesti tertip üzere almak -uzuvları sıra ile yıkamak-, başın tamamını mesh etmek, delk etmek -uzuvları ovarak yıkamak- şeklinde sıralanmıştır.
182-188	“Adâbü’l-Vuzû’”: 7 beyitten oluşmaktadır. Abdestin edeplerinden bahsedilmektedir. Bunlar: Abdest alırken konuşmamak -dünya kelamı etmemek-, ağzı ve burnu sağ el ile yıkamak, sol el ile sümkürmek, istinca yaptıktan sonra çabucak örtünmek, istinca/taharet sırasında ve tuvaletde iken ön veya arka tarafın ay, güneş ve kibleye dönük olmaması, ay ve güneşin görülmemesi halinde buna gerek olmaması ancak kibleye perde olmaması yani kibleye dönük olmama hususuna dikkat edilmesi şeklinde sıralanmıştır.
189-193	“Mekrûhâtü’l-Vuzû’”: 5 beyitten oluşmaktadır. Abdestin mekruhlarından yani abdest alırken yapılması hoş olmayan hususlardan bahsedilmektedir. Bunlar: Yüzünü yıkarken suyu yüze sertçe çarpmak, istinca/taharet yaparken konuşmak, burna sol el ile su almak, sağ el ile sümkürmek, mazmazayı -ağza su alıp çalkalamayı- sol el ile yapmak, ud yerine/avret yerine bakmak şeklinde ifade edilmiştir.

194-199	“Menhiyyâtü'l-Vuzû”: 6 beyitten oluşmaktadır. Bu başlığın altında abdestin menhileri yani abdest alırken yapılması yasak olan hususlardan bahsedilmektedir. Bunlar: Suyu israf etmek, uzuvları üçten fazla yıkamak, istincayı/tahareti sağ el ile yapmak, Şia kavminin yaptığı gibi çıplak ayağa mesh etmek, abdest alırken avret yerini açmak, su içine idrar ve dışkı yapmak şeklinde belirtilmiştir.
200-208	“Nevâkızü'l-Vuzû”: 9 beyitten oluşmaktadır. Abdesti bozan şeyler hakkında bilgi verilmektedir. Bunlar: Önden ve arkadan çıkan -idrar, dışkı, vb.- her şey, tüm vücudun herhangi bir yerinden kan/irin veya sarı su gibi maddelerin dışarı çıkması -bu akıntılar çıktığı yerden aşırıp etrafa yayılırsa abdest bozulmuş olur-, ağız dolusu kusmak, bir yere dayanıp/yanlanıp uyumak veya yatarak uyumak -dayandığı şey alındığında kişi düşecek gibi ise abdesti bozulur, namazda kâhkâha ile gülmek, uğunarak aklın gitmesi -bayılmak-, delirmek, mürted olmak -(elfaz-ı küfr sayılan sözler sarfederek) İslam dininden çıkmak- şeklinde sıralanmıştır.
209-211	“Ferâyizü'l-Gusl”: 3 beyitten oluşmaktadır. Bu başlık altında guslün farzlarından bahsedilmektedir. Bunların sayısı üç olarak belirtilmiştir. Bu farzlar: 1. Ağzı yıkamak, 2. Burnu yıkamak, 3. Bütün vücudu yıkamak şeklinde dile getirilmiştir.
212-216	“Sünenü'l-Gusl”: 5 beyitten oluşmaktadır. Bu başlıkta gusül abdestinin sünnetlerinden bahsedilmektedir. Bunlar: 1. Önce elleri yıkamak, 2. Ud yerini/avret yerlerini yıkamak, 3. Vücuttaki kir ve necasetleri yıkayıp temizlemek, 4. Namaz abdestinde olduğu gibi abdest almak, 5. Bedenine ve başına su dökmek, 6. Ayakları gayrı mevzide yıkamak (yıkılan yerde su birikmesi halinde ayakları oradan başka bir yerde yıkamak) şeklinde sıralanmıştır.
217-229	“Mübîbâtü'l-Gusl”: 13 beyitten oluşmaktadır. Gusül abdesti gerektiren durumlardan bahsedilmektedir. Bunlar: Erkek veya kadından şehvetle meninin gelmesi -bu husus uykuda veya uyanık olma durumlarının her ikisi için de geçerlidir-, kadınların anne halinde (hayz/âdet durumlarında) bu durumlarının birkaç gün sürüp kesilmesi, bu durumdaki kadınlar gusül abdesti almadan namaz kılamaz ve eşleri ile birlikte olamazlar, ayrıca kadınların doğum yaptıktan sonraki nifas (lohusalık) hallerinin bitmesi durumunda da guslün vacip olması -bu durumdaki kadınlar da gusül abdesti almadan namaz kılamaz ve eşleri ile birlikte olamazlar-, şeklinde ifade edilmiştir. Ayrıca erkek ve kadın Mümin olan her kişinin bu hükümleri gözetmeleri gerektiği belirtilmiştir.
230-259	“Hâtîmetü'l-Kitâb”: 30 beyitten oluşmaktadır. Bu başlık altında birkaç farklı konu yer almaktadır. Bunlar: [230-236. beyitler arasında] İslam dininin/şeriatin emir ve yasaklarına uyulması, şer' yani islam şeriatı ile iç (ruh) ve dışın (bedenin) ıslah edilmesi, için (ruhun) tevhid ile (Allah'ın bir ve tek olduğuna inanarak/O'ndan başka ilah tanımayarak/şirk koşmayarak) aydınlatılması, dışın (bedenin) ise ibadetlerle ma'mur kılınması, oruç ve namaza istekli olup bunların terk edilmemesi, Allah'ın rızasının gözetilmesi, farz olması durumunda zekatın verilip hacca ifa edilmesi; [237-248. beyitler arasında] bi-namazın (namaz kılmayan kişinin) halinin kötü olacağı, nice bin yıl ateş içinde kalacağı, canını mihnetle vereceği, Gayye cehennemine/Gayya kuyusuna gireceği, şeytanın askeri oldukları, insanların en kötülerini/çirkinlerini oldukları, iki alemde yüzlerinin kara olacağı, Didarı göremeyecekleri, onlara yoldaş olanın da yolda kalacağı, onlarla yakın olanların baştan çıkacağı, sofralarına oturanların melun olacakları, onları evine götürülenlerin aldanacakları, onlara iyilik edenlerin horlanacakları, onlarla dost olanların Hakk'a düşman olacakları, hıznırın dahi onlara lanet ettiği, bu dünyada refah içinde olsalar ve halk içinde itibar görseler dahi sonrasında hor ve merdud olacakları, rahmet kapılarının onlara kapalı olduğu, her kim ki bu dünyada onlardan uzak durursa ahirette yerinin cennet olacağı; [249-254. beyitler arasında] Allah'ın huzuruna namaz kılarak gidenlerin, diğer suçlarının da görülmeceği ve hesap sorulmayacağı, beş vakit namazı terk etmeyip devamlı kılanların günde beş kez tertemiz yıkanmış gibi olacakları, yani günahlarından arınarak temizlenmiş olacakları, hem bu beş vakit arasında suçlarının affedileceği ve kurtulacakları, namazın Müminlerin miracı olduğu; [255-256. beyitler] şairin hatırlanma ve hayır dua ile anılma isteği, bir dua almak ümidiyle manzume'yi yazdığını belirtmesi (şairin kendisine dua edilmesi isteği); [257-258. beyitler arasında] her kim kendisine dua ederse Allah'ın da o kişiye nihaysiz rahmet etmesini dile getirmesi ve bu duasının Hz. Peygamber hürmetine kabule layık görülmesi (şairin diğerlerine dua etmesi); [259. beyit] Hz. Peygamber'e salat ve selam getirilmesi istenilerek eserin tamamlanması şeklinde dile getirilmiştir.

SONUÇ

Hacı Sinan Efendi'nin -mevcut nüshalarda "Kitâb-ı Şurûtu's-Salât" ve "Şurûtu's-Salât" olmak üzere iki şekilde isimlendirilmiş olan- eseri üzerine yaptığımız bu çalışmadan şu sonuçlar çıkarılmıştır:

1. Hacı Sinan Efendi'nin manzumesi; literatürde şurûtu's-salâtlar olarak bilinen türe ait bir örnektir. İncelemesini yaptığımız eserin, bu türde kaleme alınmış pek çok eserde olduğu gibi namaz ibadetinin yanı sıra abdest ve gusül konularında da bilgi verdiği görülmektedir. Fakat bu eserde bunların dışında namaz kılan ve kılmayan (bî-namaz) kişilerin ahvali hakkında da birtakım bilgiler bulunmaktadır.
2. Araştırmalarımız neticesinde kaynaklarda Hacı Sinan Efendi ve eserine dair herhangi bir bilginin mevcut olmadığı fark edilmiştir. Bu sebeple şu an için onun hakkında sadece eserinden hareketle bilgi edinmek mümkün olmaktadır. Manzumenin özellikle "sebeb-i nazm" başlığı altında yer alan beyitlerinde; Hacı Sinan Efendi'nin kendisi, ailesi, mesleği ve hayatı hakkında bazı bilgilerin mevcut olduğu görülmektedir. Bu beyitlerden edindiğimiz malumata tarafımızdan yapılan çıkarımlar ve yorumlar da eklenerek çalışmaya dahil edilmiştir. Bu hususlarla ilgili tafsilat, makalenin "Yazarın/şairin hayatı ve eserin yazılış sebebi hakkında bilgiler" başlığı altında ele alınmıştır.
3. Araştırmalarımız sırasında Hacı Sinan Efendi isminin yer aldığı birkaç akademik çalışmaya da ulaşılmış. Ancak şair ve eseri hakkında birkaç cümle de olsa bilgi vermiş olan bu çalışmalardan birinde, Hacı Sinan Efendi'nin "Ankara şehrinde karar kıldığına" dair verilen bilginin tashih edilmesi gerektiği fark edilmiştir. İncelememizde burada verilen şehir adının Ankara değil Kangırı yani bugünkü Çankırı ili olması gerektiği anlaşılmış ve bu tespitimiz gerekçeleriyle birlikte ortaya konulmuştur.
4. Eserin şimdilik bilinen iki nüshası değerlendirilerek metin neşri yapılmış ve bu iki nüshanın karşılaştırılması sonucunda manzumenin toplam beyit sayısı 259 olarak tespit edilmiştir.
5. Manzumenin gazel/kaside ve mesnevi nazım şekillerine göre iki farklı tipte kafiyelenmiş olduğu görülmüştür. Buna göre 1-5 ve 30-35 numaraları arasında bulunan 10 beytin gazel nazım şekline göre, geriye kalan beyitlerin tamamının ise mesnevi nazım şekline göre kafiyelendikleri fark edilmiştir. Geleneğe göre klasik mesneviler içerisinde de yer yer farklı manzumelerin kullanılmış olduğu bilgisinden hareketle elimizdeki manzumenin de mesnevi olarak adlandırılmasının uygun olacağı dile getirilmiştir.
6. Vezin olarak eserde iki farklı vezin kalıbının kullanılmıştır. Bunlardan ilki olan remel bahrine ait dört tef'ilelik "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbı, 1-5 ve 30-35 numaraları arasında bulunan beyitlerde kullanılmışken; manzumenin bunların dışında kalan tüm beyitlerinde yine remel bahrine ait olan üç tef'ilelik "fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün" kalıbı tercih edilmiştir.
7. Sonuç kısmında belirtilmesi gereken bir diğer husus ise eserin yazılış sebebiyle ilgilidir. Genel itibarıyla dinî ve didaktik tarzda kaleme alınmış manzumelerde; bu eserlerin tâlimî

yani öğretici olmasının amaçlandığı, bunun yanı sıra yazarların sevap kazanmak ve dua almak gibi amaçlarının da bulunduğu görülür. Hacı Sinan Efendi'nin manzumesinde ise bu tür genel amaçlarla birlikte bir de özel bir amacın olduğu fark edilir. Yazar bu manzumeyi kızı için kaleme aldığını açıkça dile getirmektedir. Kızının özellikle abdest ve namâz ahvâlini öğrenmesi, Allah'ın emrine uyup terk etmemesi ve kendisini unutmayıp hayır ile anması için bu manzumeyi yazdığını belirtmiştir. Her ne kadar manzumesinde birkaç erkek çocuğunun olduğunu ve onların eğitim ve öğretimi ile de ilgilendiğini belirtmiş olsa da kızıyla iftihar ettiğini özellikle belirtmiş olması bir babanın kızına olan düşkünlüğünü, sevgi ve muhabbetini göstermesi açısından dikkat çekicidir.

8. Eser tanıtımı, incelemesi ve tenkitli metin neşrini içeren bu makalenin; Hacı Sinan Efendi ve manzumesi ile ilgili müstakil olarak yapılmış ilk çalışma olduğu anlaşılmaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

KAYNAKÇA/REFERENCES

- Akbayar, N. (2001). *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü*. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Akpınar, C. (1997). Hanif İbrahim Efendi, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 16, Ankara, 39-42.
- Coşkun, A., Sivridağ, A., Karaca, Y., Yekeler, N., Özkılınç, A. ve Atik, V. (Hazırlayanlar) (2020). *Kaynaklarıyla Osmanlı Coğrafyası Yer Adları Sözlüğü*, İstanbul: Türkiye Cumhuriyeti Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Yay.
- Çankırı İsminin Etimolojisi. (tarih yok). 05/03/2021 tarihinde <https://cankiri.ktb.gov.tr/TR-70596/tarihce.html> adresinden alındı
- Güler, M. (2015). *Türk Edebiyatında Manzum Ferâiz-Nâmeler*. (Doktora Tezi). Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas.
- Meninski, F. (1680). *Thesaurus Linguarum Orientalium*. Turcicae-Arabicae-Persicae, C. 1, Viennae, Austriae.
- Steingass, F. J. (1963). *A Comprehensive Persian-English Dictionary* (fifth impression). London.
- Şemseddin Sami (H. 1306). *Kamusu'l-Alam*. C.1, İstanbul: Mihran Matbaası.
- Şurut-i Salat, Hacı Sinan, Nuruosmaniye Yazma Eser Kütüphanesi, Nuruosmaniye Koleksiyonu, 34 Nk 59/4
- Şurutü's-Salat, Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi İlavesi Bölümü, 00128
- Yaşaroğlu, M. K. (2006). Namaz, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 32, Ankara, 350-357.
- Yazar, S. (2011). *Anadolu Sahası Klâsik Türk Edebiyatında Tercüme ve Şerh Geleneği*. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Yazar, S. (2014). Osmanlı Döneminde Fıkıh Sahasında Yapılmış Türkçe Tercümeler. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 12(23), 49-166.

EK

METİN

(A: 1b, B: 1b) Kitâb-ı Şurûtü's-Şalât Tercüme-i El-Hâcî Sinân Efendi Raḥmetullahi 'Aleyh Raḥmeten Vâsi'aten²

(A: 1b, B: 1b)

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

- 1 Hamd-i bî-had ol Hudâyı Zü'l-Celâle her zamân
K'eyledi dîn yolını Mü'minlere³ vâzîh 'ayân
- 2 Hem daḥı bî-had⁴ şalât ol Muştafâya dâ'imâ
Kim getürdi şer'-i zâhir ḥüccetin kıldı beyân
- 3 Âline aşḥâbına olsun daḥı vâfir selâm⁵
Râzı olsun her birinden ol Hudâyı Müste'ân⁶
- 4 Ayru kılmasun olaruñ sâyesinden Haḳ bizi
Şol zamân kim menzil ola anlara⁷ bâğ-ı cinân
- 5⁸ Her kim bu nazmı görüp ide du'â ben 'âcize⁹
Bulsun ol dâ'im selâmet hem daḥı emn ü emân

Sebeb-i Nazm¹⁰

(A: 1b, B: -)

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

- 6¹¹ Ey ḥaḳâyık gevherinüñ râğıbı
Ey ma'ârif dürlerinüñ tâlibi

2 başlık B: Şurûtü's-Şalât (Kırmızı mürekkeple yazılı), Bismillahirraḥmanirraḥîm (siyah mürekkeple yazılı)

3 A: dîn yolını Mü'minlere; B: Mü'minlere dîn yolını

4 A: bî-had; B: mi

5 A: Her dem âline aşḥâbına olsun daḥı selâm

6 B: Râzı olsun her birin anlaruñ ol müste'ân

7 B: ola anlara; A: ola [a]nlara

8 Bu beyit B nüshasında yok.

9 İlk tef'ilesinde zihaf olan bu beyitte "Her kim" sözcükleri yerine "kim ki" ifadesi getirilirse hem anlam hem de vezinle uyumlu olabilir. Fakat nüshadaki orijinal yazılışa müdahale etmemek adına bu durum dipnot ile belirtilmiştir.

10 Bu başlık B nüshasında yok.

11 Bu beyit B nüshasında yok.

- 7¹² Diñle gel ey şâhib-i 'ilm ü edeb
Kim bu nazmı kılmağa n'oldı sebeb
- 8¹³ İşbu bî-cân-ı za'îf ü nâtüvân
Bende-i merdân-ı Hâk Hâcî Sinân
- 9¹⁴ Bir zamân itdim mevâlî hizmetin
Gözedüp em&âl ü akrân gayretin
- 10¹⁵ Kaşd-ı câhile kılup sa'yı belîğ
Bezî idüp mechûdî kılmadım dirîğ
- 11¹⁶ 'Âkıbet bildim ki ol sevdâ imiş
Hem şudâ'-ı re's ü mâl-i hulyâ [i]miş¹⁷
- 12¹⁸ Câh u manşıb didigün hep mehleke
'Âkıll olan gide mi ol mesleke
- 13¹⁹ İrişüp luţf [u] hidâyet Hâdîden
Kim beni itdi halâş ol vâdîden
- 14²⁰ Hamdülillah ol Hudâ-yı Zü'l-Celâl
Baña gösterdi anı niye dâlâl
- 15²¹ Kaçdım ol semtten tebâ'üd eyledim
Ol tek ü pûdan tekâ'üd eyledim
- (A: 2a) 16²² Eyleyüp fakr u kanâ'at ihtiyâr
Kankırı şehrinde tutdum pes qarâr
- 17²³ Eyleyüp fikh u hadî&e iştigâl
Hem te'ehhül idüp oldum zî-'ıyâl

- 12 Bu beyit B nüshasında yok.
13 Bu beyit B nüshasında yok.
14 Bu beyit B nüshasında yok.
15 Bu beyit B nüshasında yok.
16 Bu beyit B nüshasında yok.
17 Bu mısra da vezin bozuk hece fazla geliyor.
18 Bu beyit B nüshasında yok.
19 Bu beyit B nüshasında yok.
20 Bu beyit B nüshasında yok.
21 Bu beyit B nüshasında yok.
22 Bu beyit B nüshasında yok.
23 Bu beyit B nüshasında yok.

- 18²⁴ Bir iki ferzend virdi baña Rab
Eyledim anlara ta‘lîm-i edeb
- 19²⁵ Bâğ-ı ‘ömrümde yetişüp çün nihâl
Her birisi itdi ti meyl-i kemâl
- 20²⁶ Oldı hem bir duhter-i sa‘d ahterim
Ol idi duhterler içre mefharım
- 21²⁷ Aña Qur‘ân ta‘lîm itdim bir zamân
Okıdı hatm itdi Qur‘ânı revân
- 22²⁸ Çünki bilmek ‘ilm-i dîn her kişiye
Lâzım oldu erkege vü dişiye
- 23²⁹ Bâ-huşûş abdest namâz ahvâlini
Lâzım oldu Mü‘mine bilmek anı
- 24³⁰ Diledim ol duhtere tefhîm idem
Kim şalât ahvâlini ta‘lîm idem
- 25³¹ Eyleyüp Hakkâ tevekkül bâ-huşû‘
Eyledim bu nazma ol demde şürû‘
- 26³² Okıyup bunı o duhter³³ dâ‘imâ
Benim için eyleye her dem du‘â³⁴
- 27³⁵ Gözede Hakk emrini terk itmeye
Aña hayr ile beni unutmaya

24 Bu beyit B nüshasında yok.

25 Bu beyit B nüshasında yok.

26 Bu beyit B nüshasında yok.

27 Bu beyit B nüshasında yok.

28 Bu beyit B nüshasında yok.

29 Bu beyit B nüshasında yok.

30 Bu beyit B nüshasında yok.

31 B nüshasında bu beytin yeri karışık, A nüshasında “Sebeb-i nazm” başlığı altında yer alan bu beyit, B nüshasında -bağlamından kopuk olarak- “Şerâitü’l-İslâm” başlığı altında yazılmış.

32 B nüshasında bu beytin yeri karışık, A nüshasında “Sebeb-i nazm” başlığı altında yer alan bu beyit, B nüshasında -bağlamından kopuk olarak- “Şerâitü’l-İslâm” başlığı altında yazılmış.

33 o duhter; B: duhter

34 Benim için eyleye her dem du‘â; B: Ya niçün ide her demde du‘â

35 B nüshasında bu beytin yeri karışık, A nüshasında “Sebeb-i nazm” başlığı altında yer alan bu beyit, B nüshasında -bağlamından kopuk olarak- “Şerâitü’l-İslâm” başlığı altında yazılmış.

28³⁶ Dağı her kim müntefî‘ ola³⁷ müdâm
İdeler baña du‘âyı ber-devâm

29³⁸ Okuyanı diñleyeni yazanı
Luţfuñ ile rahmet eyle yâ Ğani³⁹

Erkânü'l-İslâm⁴⁰

(A: 2a, B: 1b)

(fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün)

30⁴¹ Diñle gel ey tâlib-i Hâk sâlik-i râh-ı Hudâ
Niçe bünyâd itdi erkânını dînuñ Muştafâ

31 Eyleyüp îmana da‘vet Hâk te‘âlâ kulların⁴²
Didi İslâm evi beş rûkn⁴³ üstine oldı binâ

(B: 2a) 32 Ol beşüñ biri şehâdetdür Hâkıñ birliğine
Kendünüñ peygamber olduğına dağı evvelâ

33 Hem ikincisi dağı kılmak namâzı sıdık ile
Pes⁴⁴ üçüncisi zekâtın mâlinuñ kılmak edâ

(A: 2b) 34 Oruç ayın şâ‘im olmağdur anuñ dördüncisi
Hacca varmağdur beşinci[si] güci yeten⁴⁵ aña

35 Eksik olsa bu beşüñ⁴⁶ biri bilâ‘özrin eger
Olmaz İslâmuñ dürüst⁴⁷ aña bu ma‘nâyı şehâ

36 B nüshasında bu beytin yeri karışık, A nüshasında “Sebeb-i nazm” başlığı altında yer alan bu beyit, B nüshasında -bağlamından kopuk olarak- “Şerâitü'l-İslâm” başlığı altında yazılmış.

37 ola; B: olur

38 B nüshasında bu beytin yeri karışık, A nüshasında “Sebeb-i nazm” başlığı altında yer alan bu beyit, B nüshasında -bağlamından kopuk olarak- “Şerâitü'l-İslâm” başlığı altında yazılmış.

39 B: Rahmet ﷺ topla yâ Ğani

40 B nüshasında bu başlık yerine “Şerâitü'l-İslâm” yazılı 6 beyitlik bir bölüm mevcut fakat bu beyitlerin sadece ilki bu bölümle ilişkili iken diğer beş tanesi A nüshasındaki “Sebeb-i nazm” başlığı altında yer alan ve metnimizde 25, 26, 27, 28 ve 29 numaralarla gösterilen beyitlerdir. B nüshasında istinsah hatası olarak yanlış yazılmış olduğunu düşündüğümüz bu bölümden sonra “Ahvâlü's-salât” başlıklı yeni bir bölüme geçilmiştir. Bu yeni bölümde ise başlıkla ilgisi olmayan ve A nüshasında “Erkânü'l-İslâm” başlığı altında yer alan beyitlerin yer aldığı görülmektedir.

41 Bu beyit B nüshasında hem “Şerâitü'l-İslâm” hem de “Ahvâlü's-salât” başlıkları altında iki defa yazılmıştır.

42 Hâk te‘âlâ kulların; B: kullarını Hâk te‘âlâ

43 İslâm evi beş rûkn; B: İslâm beş rûkn

44 pes; B: hem

45 beşinci[si] güci yeten; B: beşincisi güci yeter

46 bu beşiñ; B: bir beşiñ

47 dürüst; B: dört

Fi't-Tergîb ve't-Terhîb⁴⁸

(A: 2b, B: 2a)

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

- 36 Evvelâ diñle şalât ahvâlini
Bil kılanuñ kılmayanuñ hâlini
- 37 Şol ki terk itmez namâzı[nı] kıılır
Ol kişi Haqquñ rızâsını⁴⁹ bulur
- 38 Yarlıganur cümle suçları anuñ
Hâli rüsây olısar kılmayanuñ
- 39 Bî-namâzuñ bil cehennemdür yeri
İşi efgân olısardur serseri
- 40 Leyki⁵⁰ vardur bu namâzuñ şartları
Diñleyüp añlayacaqdur her biri

Şurûtü's-Şalât⁵¹

(A: 2b, B: 2a)

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

- 41 Altıdur şartı şalâtuñ diñlegil
Cân-ı dilden diñleyüp hem añlagil
- 42 Biri bu kim pâk âbdest alasın
Haq münâcâtına lâyıq olasın
- 43 Arı tutmaqdur bil anuñ birini
Bedenüñ tonuñ namâzuñ yirini

48 B: Ahvâlü's-şalât

49 rızâsını; A: rızâsı

50 Manzumedeki farklı yerlerde mükerrer olarak kullanılan bu kelime; A nüshasında , B nüshasında ise olarak yazılmıştır. Lîk, leykin, lîkin şekilleri de olan “lâkin, ancak” anlamındaki Farsça bu edatın; lîke, lîki, leyke veya leyki olarak okunmasını işaret eden hareketlemelere eski yazılı bazı eserlerde tesadüf edilmektedir. Ancak elimizdeki iki nüshadan sadece B nüshasında hareke bulunması ve bunda da kelimenin “leyki” olarak okunacak şekilde hareketlenmesi sebebiyle metinde bu okunuş biçimi tercih edilmiştir. Günümüzde kullanımı yaygın olan başvuru sözlüklerinin neredeyse hiçbirinde kelimenin bu yazım şekline yer verilmese de şu kaynakta edatın böyle bir yazım şekli mevcuttur: bkz. Francis Joseph Steingass, A Comprehensive Persian-English Dictionary, s. 1135.

51 B: Bâbu bi-şart-ı şalât

- 44 'Avretüñ örtmekdür üçünci tamâm
Diñle 'avret neydüğini ey hümâm
- 45 Er kişinüñ 'avretini⁵² bil hemîn
Göbeginden dizine dekdür yakîn
- (B: 2b) 46 Cism-i 'avretdür kamu hâtûnlaruñ
Her biri sûtûr⁵³ gerekdür anlaruñ
- 47 Leyki yüzi ya el⁵⁴ ayak çün ricâl
Açılup kılsa namâz olmaz vebâl
- 48 Şol qaravaşlar ki kılurlar⁵⁵ namâz
Er gibi iderler Allaha niyâz
- 49 Anlaruñ da er gibidür 'avreti
Zahrı batnı dañı 'avretdür qatı
- 50 Diñle dördüncisini⁵⁶ şartuñ 'ayân
Karşu turmak kıbleye bellü beyân
- (A: 3a) 51 Vaqt gözetmekdür anuñ beşincisi
Niyet itmekdür tamâm altıncısı
- 52 Biri olmasa eger bu altınuñ
Beş dürüst olmaz namâzuñ bil senüñ⁵⁷
- Erkânü's-Salât**⁵⁸
(A: 3a, B: 2b)
(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)
- 53 Diñle rüknin dañı gûş-ı cân ile
İâbit olmuşdur kamu Qur'ân⁵⁹ ile

52 A: 'avreti[ni]

53 sûtûr; B: mestûre

54 ya el; B: el

55 kılurlar; B: kıılır

56 dördüncisini; A: dördüncisi

57 bil seniñ; A: seniñ

58 B: Bâbu Erkânî's-Salât

59 Qur'ân; A: akrân

- 54 Altıdur farzı dağı şek eyleme
Dilde taşdıķ şarfını hak eyleme
- 55 İftitâh tekbîridür biri anuñ
Nıyyet ardınca durur biri anuñ
- 56 Örü tırmaķdur ikinci der-namâz
Okımaķ Kıur'ân üçünci bâ-niyâz
- 57 Dağı dördünci rükû' beşı sücûd
Oldı hem altıncısı⁶⁰ âhir ku'ûd
- 58 Kaşdı u sehv ile eger farz terk ola
Bâtıl olmuş bil namâzuñı şehâ
- (B: 3a) **Vâcibâtü's-Şalât**⁶¹
(A: 3a, B: 3a)
(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)
- 59 Cân kulağın tut berü benden yaña
Vâcibâtı ideyim bir bir saña
- 60 Yedidür meşhûr olan vâcibleri
Hüccet-i zann ile &âbit her biri
- 61 Fâtihayı okımaķdur⁶² evveli
İki evvel rek'at içre ey velî
- 62 Hem yanınca okı bir sûre dağı
Yâ üç âyet zam it aña ey ahi
- 63 Vâcibüñ ikincisi ey ehl-i cûd
Bil namâz içindeki evvel ku'ûd
- 64 Et-taḥıyyât⁶³ okımaķ üçünci kâr
Her namâzuñ âhîrinde bil ey yâr

60 hem altıncısı; B: altıncısı hem

61 B: Bâbu Vâcibâtü's-Şalât

62 Fâtihayı okımaķdur; A: Fâtıha okımaķdur

63 Et-taḥıyyât; B: hem taḥıyyât

- 65 Diñle dördünci denilen vâcibi
Ey ma'ârif dürlerinüñ râğıbı
- 66 Cehr ile okıyıcak yirde 'ayân
Okımak cehr ile Qur'ânı⁶⁴ revân
- 67 Eylemek Qur'ânı ihfâ pencisin
Şol ki ihfâ yiridür aña yakîn
- (A: 3b) 68 Okımak altıncı vitr içre Kunût
'İlm [ü] 'irfân 'aqla kuvvet rûha kût
- 69 Bil yedincisini⁶⁵ iz'ân eylegil
Kaşd idüp ta'dil-i erkân eylegil
- 70 Bu yedinüñ birin⁶⁶ ey şâhib hüner
Sehv ile terk eylese bir şahş eger
- 71 İki secde eylesün ba'de's-selâm
Cebr ola tâ naşına diñle kelâm
- 72 Secdeden soñra gerekdür ey⁶⁷ hümâm
Okımağ tekrâr tahıyyât hem selâm
- (B: 3b) 73 Kaşd ile terk eyleyen â'im olur
İtmesün kim 'âkıbet nâdim olur
- Sünenü's-Şalât**⁶⁸
(A: 3a, B: 3b)
(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)
- 74 Gel namâzuñ diñlegil sünnetlerin
Bilüp anı bul Hakuñ rahmetlerin
- 75 İftitâh tekbîrde⁶⁹ el kaldur şehâ
Kulağın yumşağına olsun sevâ

64 cehr ile Qur'ânı; A: Qur'ânı cehr ile

65 yedincisini; A: yedincisi

66 birin; B: bir yire

67 ey; A: re'y

68 B: Bâbu Süneni's-Şalât

69 tekbîrde; B: tekbîrinde

- 76 Ellerüñ bağla şağın şol üstine
Göbegüñ altında vaz‘ eyle yine
- 77 Göksinüñ üstine kosunlar nisâ
Böyle sünnet kılmış anı Muştafâ
- 78 Biri dağı sünnetüñ diñle şehâ
Okımağ Sübhâneke kılmak &enâ
- 79 Hem te‘avvüz eyle kim şeytân kaçâ
Göñlüñe ihlâş kapusın Hâk açâ
- 80 Biri dağı sünnetüñ bil ey hakîm
Dine Bismillahirrahmanirrahîm⁷⁰
- 81 Bu dağı sünnet durur⁷¹ aňlayasın
Fâtiha ardınca âmîn diyesin
- 82 Hem rükû‘dan kalkıcağ sen diñlegil
Semi‘ Allahu limen hamide digil⁷²
- 83 Aňlağıl taħmîd durur biri ağı⁷³
Ol maħalde diniliser bu dağı
- 84 Hem rükû‘uñ secdeniñ tesbîhleri
Dinmeye üçerden eksik her biri
- 85 Biri de evvel ku‘ûdda bî-nizâ‘
Et-taħiyyât okımağdur kıl semâ‘
- (A: 4a) 86 İki âğır rek‘at içre ey hümâm
Fâtihayı okımağ biri tamâm
- (B: 4a) 87 Birisi sünnetlerüñ bil n’eylemek
Rek‘at arasında tekbîr eylemek

70 A: Bismirrahmanirrahîm

71 sünnet durur; A: sünnetdür

72 Bu mısra da vezin bozuk hece fazlası var.

73 ağı; A: dağı

- 88 Birisi dağı namâz olsa⁷⁴ tamâm
İki yanına dönüp virmek selâm
- 89 Pes bu on dört⁷⁵ sünneti aña kamu
Her namâz içinde işle ey 'amû
- 90 Sehv ile terk olınacak bu sünen
Nesne lâzım gelmez aña cân-ı men
- 91 Kaşd ile terk olıcağ olur haţâ
İncinür bir pâre⁷⁶ Peyğamber aña
- 92 Diñle şâhım lâyıq olmaz ümmete⁷⁷
Terk idüp ihmâl kılmak sünnete
- 93 Buyurupdur ol Resûl-i mu'teber
Beni seven sünnetim ihyâ ider
- 94⁷⁸ Sünnetim terk eyleyen sevmez beni
Sevgüsinden ırma bizi⁷⁹ yâ Ganî

Müsteḥâbü's-Şalât⁸⁰

(A: 4a, B: 4a)

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

- 95 Müsteḥablar var namâz içinde bil
Yirlü yirinde anı tekmiîl kıl
- 96 İt namâzı müsteḥablarla edâ
Tâ namâzuñ ola maḳbûl-i Ḥudâ
- 97 Zıkr idelüm saña bir bir sâmi' ol
Kıl niyâz ile namâzı ḥaşi' ol

74 A: olsa; B: olsun

75 pes bu on dört; A: pes on dört

76 incinür bir pâre; B: pes incinür belki

77 ümmete; A: cennete

78 bu beyit A nüshasında alt alta iki defa yazılı

79 ırma bizi; B: bizi ırma

80 B: Bâbu Müsteḥabî's-Şalât

- 98 Kâ'im iken şakla kendü özüni
Secde yirinden ayırma gözüni
- 99 Aç rükû'da parmağın pek tut dizün
Ayağın üstünü gözetsün gözüñ
- 100 Düz tutup sırtın başın boynun kamu
Eylegil tesbîhi üç kez ey 'amû
- (B: 4b) 101 Üçden artuk eyleseñ olur revâ
Leyki tek itmek gerek anı şehâ
- 102 Secdede burnun gözedüp⁸¹ yumma göz
Anda da tesbîhi tek it aña⁸² söz
- (A: 4b) 103 İki elün arasına ko başın
Sünnete eyle mu'tâbık her işün
- 104 Şöñra ko alnuñ⁸³ burnuñdan yire⁸⁴
Başka yirin koma mekrûhdur zîre
- 105 İtme dülbendün kenârına sücûd
Koltuk aç karnûñı çek ey ehl-i cûd
- 106 Leyki hâtûnlar bunun 'aksin ide
Her işinde ol edeb yolın güde
- 107⁸⁵ Koltuğın sıkı karnın dizine
Tâbi' ola ehl-i şer'ün sözine
- 108 Kibleye döndür ayak parmakların
Key saın kaldırma yirden her birin
- 109 Kaldur evvel baş[uñ] andan el 'ayân
Şöñra kaldur dizüñi tiz kalk hemâ

81 gözedüp; B: gözed

82 tek it aña; B: tek aña

83 alnuñı; B: alnuñu

84 yire; B: yigre

85 Bu beyit B nüshasında yok.

- 110 Böyle kıl her rek‘atı⁸⁶ gözle edeb
Cân-ı dilden Hâk rızâsın kıl taleb
- 111 Bu sözime dahı tut kulağın
Oturıcağ döşe şol ayağın
- 112 Sağ ayağın dik tut otur ka‘deye
Döndürüp parmaklarını Kibleye
- 113 Ellerün dizlerün üstine қо
Döşe parmakları⁸⁷ teşehhüd oku
- 114 Vir şalâvât Muştafâya cân ile
Ümmeti ol şıdık ile îmân ile
- 115 Çün namâz ola bu resm ile tamâm
Vir iki yanuña pes andan selâm
- 116 Bu yigirmi beş kararî⁸⁸ müsteħab
İşlene hoşdur namâz içinde hep
- (B: 5a) 117 İşlenicek hoş &evâblar bulunur
Ol &evâbdan terk iden mahrûm kalur⁸⁹

Mekrûhâtü's-Şalât⁹⁰

(A: 4b, B: 5a)

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

- 118 Ba'zı işler var dağı⁹¹ ey ser-firâz
İşlemek mekrûhdur anı der-namâz
- 119 Şakın itme anları olma fuzûl
Diñle pendim⁹² cân ile eyle kabûl

86 rek'atı; B: rek'at

87 parmakları; B: parmaklarını

88 karârî; A: kadarî

89 kalur; B: olur

90 B: Bâbu Mekrûhâtî's-Şalât

91 var dahı; B: dahı var

92 pendim; B: benden

120 Bî-‘özür itme terebbu‘ bil sözi
Ya‘ni kim yaşşı oturma çok dizi⁹³

(A: 5a) 121 Oķınan tesbîh ü Kur‘ân âyeti
Parmağınla şayma mekrûhdur katı

122 Döşeme kol yire şakla özüñi
Baķma yabana vü yumma gözüñi

123 Taş giderme mescedüñden oynama
Açma⁹⁴ ağzuñ ğaflet ile⁹⁵ esneme

124 Yalınız ırma cemâ‘at olıcak
Şafa karış ırıcak yir bulıcak

125 On kadar mekrûhdur bunlar⁹⁶ yakîn
İşleme anı namâz içre şakın

Müfsidâtü’ş-Şalât⁹⁷

(A: 5a, B: 5a)

(fâ‘ilâtün fâ‘ilâtün fâ‘ilün)

126 Bir kaç işler dahı vardır yazılır
İşleseñ anı namâzuñ bozılır

127 Ol namâz olmağa⁹⁸ hiç kalmaz mecâl
Müfsidâtıdır şalâtuñ ol fi‘âl

128 İhtiyâruñla şakın budur haţâ
Öksürüp kılma namâzuñı hebâ

129⁹⁹ İztırârî öksürürseñ nesne yok
Anı dahı ref‘ kıl kaşd eyle çok

93 çok dizi; A: çek dizi

94 Açma; A: Açıla

95 ğaflet ile; B: ğaflet eyle

96 mekrûhdur bunlar; B: mekrûh durur bu bil

97 B: Bâbu İfşâdi’ş-Şalât

98 olmağa; A: oñmağa

99 Bu beyit A nüshasında yok.

- (B: 5b) 130 Ağsurana virür iseñ ger cevâb
Pes namâzuñ fâsid olur der-kitâb
- 131 Dağı Kur'ân okur iken bir kişi
Yañılup düşvâr olsa pes işi
- 132 Haşr oluben kalsa öñi gelmese
Leyki ol kendü imâmı olmasa
- 133 Pes öñince idüvirseñ sen anuñ
Bil namâzuñ olısar fâsid senüñ
- 134 Dağı bir kimse saña idüp hişâb
Dise tevhid sözi nedür vir cevâb
- 135 Sen cevâb içün aña zıkr eyleseñ
Ya'ni tevhid dilüñle¹⁰⁰ söyleseñ
- 136 Gitdi fâsid oldu kıldığıñ namâz
Döndür anı derdüñe ol¹⁰¹ çâre-sâz
- 137 Leyki zıkr itseñ aña ifhâm içün
Sen namâzda olduğuñ i'lâm içün
- 138 Olıcağ bu [v]ech ile olmaz zarar
Leyki andan dağı sen eyle¹⁰² hâzer
- 139 Biri¹⁰³ dağı diñle gel bu hâleti
Bir muşallîñüñ açılsa 'avreti
- (A: 5b) 140 Bir dem anı örtmeden kılsa namâz
Fâsid olısar namâzı dil-nüvâz¹⁰⁴
- 141 Zağmetinden yâ muşîbetden¹⁰⁵ kişi
Ağlayup şavt ile zâr olsa işi

100 dilüñle; A: diñle

101 ol; B: ola

102 sen eyle; B: kılmak pek

103 biri, B: bir

104 namâzı dil-nüvâz; A: namâzı ey dil-nüvâz

105 zağmetinden yâ muşîbetden; B: rahmetinden yâ muşiyebden

- 142 Fâsid olup ol namâz oldu hebâ¹⁰⁶
Yine tekrâr eylegil anı edâ
- 143 Ağlamak cennet cehennem¹⁰⁷ añaçak
Eylemez nokşân namâza bil sebağ
- 144 Bir dağı vir[ür]se bir kimse selâm
Sen namâz içinde alsañ ey hümâm
- (B: 6a) 145 Bil namâzuñ fâsid olmuşdur şehâ
Yâ diliyle yâ eliyle hep sevâ
- 146 Birisi tursa namâza bir kişi
Ehl-i tertîb olsa aña bu işi
- 147 Olsa bir kalmış namâzı bî-gümân
Fikrine gelse ol sâ‘atde hemân
- 148 Fâsid olur şimdi kılduğı şehâ
İtmeyince tâ ki evvelkin kazâ
- 149 Hem¹⁰⁸ namâz içinde kişi söylemek
Fâsid eyler bil anı¹⁰⁹ içmek yimek
- 150 Hem namâz cinsinden ıraksı ‘amel
Ke&ret üzre olıcağ virür halel
- 151 Kağkahayla gülme şakın ey civân
Tâ namâzuñ olmasun fâsid ‘ayân
- 152 Fâsid olur hem uğunmağdan namâz
Şaklasun kullarını ol bî-niyâz
- 153 Kaşd ile sehv ile¹¹⁰ ger bu müfsidât
İşlenicek fâsid olur bil şalât

106 oldu hebâ; A: oldu

107 cennet cehennem; A: cehennem cennet

108 hem; B: her

109 bil anı; A: anı

110 Kaşd ile sehv ile; B: Kaşd-ı sehv ile

- 154 Yine tekrâr kılması lâzım olur
Hâceti olan bunı añlar bilür

Ferâyizü'l-Vużû'-i Çehâr¹¹¹

(A: 5b, B: 6a)

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

- 155 Geldük¹¹² imdi âbdestüñ farzına
Cân kulağın bu yaña sen tut¹¹³ yine

- 156 Âbdestüñ farzı dörtdür ey püser
Yüz yumağdur birisi diñle haber

- 157 Pes ikincisi yumağdur elleri
Dirsege varınca ya'nî kolları

- (A: 6a) 158 Başa mesh itmek dürür¹¹⁴ üçünci kâr
Dört bölükde bir bölükdür farz ey yâr

- (B: 6b) 159 Dağı dördüncisi yumağdur ayak
Topuğunu bile yursun tut kulağ

- 160 Her ki bu dörtten biri eksik kılar
Kaşd ile yâ sehv ile diñle n'olur

- 161 Tâhir olmaz ol kişi âbdesti yok¹¹⁵
Kurı yir de kıoma şakın az u çok¹¹⁶

- 162 Her ki kılsa öyle¹¹⁷ âbdestle namâz
Yine döndürsün ki yok aña cevâz

Sünenü'l-Vużû'¹¹⁸

(A: 6a, B: 6b)

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

111 B: Bâbu Farzî'l-Vużû'

112 Geldik; B: Egeldük

113 sen tut; B: tut sen

114 itmek dürür; B: itmekdür

115 Tâhir olmaz ol kişi âbdesti yok; B: Zâhir olmaz ol kişi âbdest yok

116 az u çok; B: azıcuğ

117 öyle; B: eyle

118 B: Bâbu Sünneti'l-Vużû'

- 163 Sünneti[ni] âbdestüñ diñlegil
On durur her birisi[ni] añlağıl¹¹⁹
- 164 Âbdestüñ evvelinde¹²⁰ ey velî
Bilki Bismillah dimekdür evveli
- 165 Dağı evvel¹²¹ el yumağ¹²² sünnet dürür
Zîra¹²³ gayrın yumağa âlet durur
- 166 Biri dağı sünnetüñ misvâk ola
Ağzuña dişüñe sürte¹²⁴ pâk ola
- 167 Olmasa misvâk parmağın yiter
Sünneti terk eylemekden kıl hâzer
- 168 Biri dağı mazmaza¹²⁵ diñle sebak
Ağzuña şu alup anı yaykamağ
- 169 Biri istinşâkdur al burnuña şu
Bir dem anı çek nefesle yukaru
- 170 Kulağa mesh eylemek biri dağı
Başa alduğın şu ile ey ahî
- 171 Biri tañlıldür şakalı yahşı bak¹²⁶
Ya‘ni kim parmaklar ile taramağ
- 172 Biri dağı parmağın tañlıl kıl
Hem üçer yumağ gerek her ‘uzv[ı] bil¹²⁷
- (B: 7a) 173 Eyle istincâ şu birle ey ‘amû
Taş yiter yâhûd kesek olmaya şu¹²⁸

119 añlağıl; B: añlagil

120 Âbdestüñ evvelinde; B: Evvelinde âbdestüñ

121 evvel; B: evveli

122 el yumağ; A: yumağ

123 Her iki nüshada da “zîrâ” edatındaki “elif” harfinin, vezin gereği “güzel h” ile yazılarak kelimenin “zîra/zîre” şeklinde muhaffef yapılmak istendiği görülmektedir.

124 sürte; A: sür ne

125 mazmaza; B: mazmaza

126 Biri tañlıldür şakalı yahşı bak; B: Bir tañlıldür şakalı yahşı yumağ

127 gerek her ‘uzv[ı] bil; B: gerek ‘uzv[ı] belil

128 Taş yiter yâhûd kesek olmaya şu; B: Taş biter yâhûd kesek olmasa şu

- 174 Olmak istincâ vuzû'nuñ sünneti
Bil necâset az olcâkdur kıatı
- 175 Olsa ger dirhem kıadar yâ dağı çok
Farzdur istincâyı¹²⁹ itmek şübhe¹³⁰ yok
- (A: 6b) **Müsteḥâbü'l-Vuzû'**¹³¹
(A: 6b, B: 7a)
(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)
- 176 Âbdestün müstecibi şeş dürür¹³²
Eylemek anı ri'âyet hoş durur
- 177 Evvelinde niyyet itmek kalb ile
Ya'ni niçün aldı âbdesti bile
- 178 Yurken a'zâyı¹³³ müvâlât eylesün
Sür'at itsün arada eglenmesün
- 179 Yuyıcağ her 'uzvunı¹³⁴ diñle yolın
Evvelâ sağın yusun andan şolun
- 180 Eylesün tertîb ile her işini
Kıplasun mesh ile cümle başını
- 181 Hem dağı delk eylesün diñle kelâm
Ya'ni ovup¹³⁵ yusun a'zâyı tamâm
- Adâbü'l-Vuzû'**¹³⁶
(A: 6b, B: 7a)
(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)
- 182 Diñle âdâbın vuzû'nuñ ey edeb
Eyle yerinde ri'âyet kıfz idüp

129 istincâyı; B: istincâ

130 şübhe; A: şübhe[e]

131 B: Bâbu Müsteḥâbi'l-Vuzû'

132 şeş dürür; B: biş dürür

133 a'zâyı; B: a'zâ

134 'uzvunı; B: 'uzvı

135 ovup; A: urup

136 B: Bâbu Adâbi'l-Vuzû'

- 183 Âbdesti alur iken söyleme
Ya'ni kim dünyâ kelâmı eyleme¹³⁷
- 184 Ağzuñı burnuñı sağ elüñle yu
Şol elüñle süm kür ammâ ey 'amû
- 185 İtseñ istincâyı tiz ört 'avretüñ
Tâ görünmesün açılup sû'etüñ
- (B: 7b) 186 Dağı istincâ iderken diñlegil
Yâ ħelâda otururken añlağıl
- 187 Arduñ öñüñ aya güne gelmesün¹³⁸
Dağı Kible cânibine olmasun
- 188 Görmeyicek nesne yok ayı günü
Perde yokdur Kibleye diñle beni¹³⁹
- Mekrûhâtü'l-Vuzû'**¹⁴⁰
(A: 6b, B: 7b)
(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)
- 189 Âbdestüñ diñle mekrûhâtını
Ki ħazer kıl işleme şaķın anı
- 190 Pek urup yüzüñe şu 'unf eyleme
Dağı istincâ iderken söyleme
- 191 Şol elüñle almağıl burnuña şu
Dağı süm kürme şaģuñla ey 'amû
- (A: 7a) 192 Mażmaza hem şol elüñle itmegil
[Tükrük] ü sümük şu içre [atmağıl]¹⁴¹
- 193 Ud yirüñe bakma zinhâr ud olur¹⁴²
İşleme bu işleri merdûd olur

137 eyleme; B: eylemeye

138 aya güne gelmesün; B: aya gelmesün

139 B: Perde yok durur Kibleye diñle bunı

140 B: Bâbu Mekrûhâtü'l-Vuzû'

141 A: gügük ü sümük şu içre itmegil; B: Tükrügüñ sümügüñ şu içre itmege

142 olur; A: alur

Menhiyyâtü'l-Vuzû'¹⁴³

(A: 7a, B: 7b)

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

194 Diñle menhîler dahı var ey hümâm
Âbdest içre anı itmek harâm

195 Evveli bu şuyı isrâf itmegil
Çok döküp şeytân yolına gitmegil

196 Üçden artık yuma a'zâñı şakın
Şağ elüñle itme istincâ yakîn

197 Ayağuña meshi 'üryân itme tâ
Olmayasın şî'a kavminden şehâ

198 Âbdest alurken açma 'avretüñ
Ud yirüñ ört itme zâhir sû'etüñ

(B: 8a) 199 Şu içinde bevl ü gâ'it itme hîn¹⁴⁴
İşleme bu işleri gâyet şakın

Nevâkızü'l-Vuzû'¹⁴⁵

(A: 7a, B: 8a)

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

200 İşit imdi âbdesti bozanı
Yarlığasun Hâk okıyup yazanı

201 Öñden artdan hâric olan şol hâlel¹⁴⁶
Âbdesti şıyuben virür hâlel

202 Hem dahı çıkan bu cismüñden kamu
Kân eger irin veyâhûd¹⁴⁷ şarı şu

143 B: Bâbu Menhîler el-Vuzû'

144 hîn; A: hemîn

145 B: Bâbu yankuzi'l-Vuzû'

146 şol hâlel; B: ol hâlil

147 veyâhûd, A: yâhûd

- 203 Çıkduğı yirden tecâvüz idicek
Zâhiren cismüñe¹⁴⁸ aķup gidicek
- 204 Şındı âbdestüñ gümân itme aña
Diñle dağı ne beyân idem saña
- 205 Dağı ağız tolu kusmak sır vuzû'
Dağı uyumaķ tayanu söykenü¹⁴⁹
- 206 Yatup uyumaķ dağı âbdesti sır¹⁵⁰
Añla bunı ğaflet itme ey başîr
- 207¹⁵¹ Hem namâz içinde gülmeklik ğatı
Uğunuben 'aķlı gitmek ğâleti
- 208 Nâķısuñ biri dağı oldu cünûn
Biri mürted olmadur ey zû-fünûn
- (A: 7b) **Ferâyizü'l-Ġusl**¹⁵²
(A: 7b, B: 8a)
(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)
- 209 Diñle ğuslüñ dağı farzın ey fetâ
Bilmesi lâzım durur bunuñ¹⁵³ saña
- 210 Farzı üçdür birisi ağız yumaķ
Hem ikinci farzı burnın yayķamaķ
- 211 Bedenin yumaķ üçünci cümleten
Olsa bu üç arı olur cümle ten
- Sünenü'l-Ġusl**¹⁵⁴
(A: 7b, B: 8a)
(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

148 Zâhiren cismüñe; A: Zâhirüñe

149 söykenü; A: söykelenu

150 dağı âbdesti sır; B: dağı gülmek ğatı

151 Bu beyit B nüshasında yok.

152 B: Bâbu Farzî'l-Ġusl

153 bunuñ; A: bunı

154 B: Bâbu Süneni'l-Ġusl

212¹⁵⁵ Gel işit guslûñ dağı sünnetlerin
Ehl-i 'ilm ol bil Hâkuñ rahmetlerin

(B: 8b) 213 Birisi budur ki evvel el yuna¹⁵⁶
Hem ikinci ud yiri pâk yaykana¹⁵⁷

214 Gövdede¹⁵⁸ var ise nâ-pâk bir yeri
Anı yuyup arı kılmakdur biri

215 Bu durur biri dağı âbdest ala¹⁵⁹
Şu¹⁶⁰ namâzda aldığı gibi ola

216 Bedenine başına hem şu kıya
Ayağını ğayrı mevzi'de yuya

Mûcibâtü'l-Ğusl¹⁶¹

(A: 7b, B: 8b)

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

217 Ğusül icâb eyleyen eşyâ nedür
Diñle anuñ dağı hâli¹⁶² nicedür

218 Şehvet ile nâzil olsa ger menî
Dişiden erkekden işitgil beni¹⁶³

219 Ğusl kılmak vâcib olur bil aña
Uyanıkla uykuda cümle sevâ'

155 Bu beyit B nüshasında yok.

156 yuna; B: yumak

157 yaykana; A: yaykaya

158 gövdede; B: gögdede

159 biri dağı âbdest ala; biri âbdest ala

160 şu; B: şol

161 B: Bâbu Ğusl İcâb Eder Şeyleri

162 hâli; B: ahvâli

163 beni; B: bunu

- 220 Dağı bir hâtûn kişi diñle¹⁶⁴ beyân
Ane¹⁶⁵ hâli görse¹⁶⁶ bir kaç gün ‘ayân
- 221 Soñra kaç‘ olsa o¹⁶⁷ hâlet olmasa
Ya‘ni kan kesilse artık gelmese
- 222 Aña da ğusl eylemek vâcib olur
Hâceti olan bunu sorar bilür
- 223 İtmeden ğusli namâzı¹⁶⁸ kılamaz
Yanına varmağa er yol bulamaz
- 224 Dağı diñle bu sözi ey hayr-ı nâs
Zen¹⁶⁹ veled toğırıcak çeker nifâs
- (A: 8a) 225 Bir iki gün kan akar andan az çok¹⁷⁰
Âhiri kırk gün öñüne haddi yok
- 226 Kesilicek ol dağı bil neylesün
Vâcib olmuştur aña ğusl eylesün¹⁷¹
- (B: 9a) 227¹⁷² Ğusül itmeden namâzı¹⁷³ kılmazsun
Hem eri de aña yakın olmasun¹⁷⁴
- 228 Diñlesün bu sözleri erkek dişi¹⁷⁵
Gözlesün hükümüni¹⁷⁶ şer‘uñ her kişi

164 diñle; A: [di]ñle

165 Ana kelimesinin “ana” ve “ane/âne” şekilleri Meninski’nin 1680 de yazdığı Thesaurus adlı eserinde mevcuttur. [bkz: Meninski (1680), C. 1, s. 433 ve 472] Thesaurus’da kelimenin iki farklı yazılış şeklinin verilmiş olmasından hareketle bu kelimenin 17. yüzyılda iki farklı telaffuzunun olduğu anlaşılmaktadır. Bununla birlikte 1680 yılında yazılmış olan bir eserde yer alan bu telaffuz farklılığının yazıya geçmeden çok daha öncesindeki zaman dilimlerinde başlamış olma ihtimali de göz ardı edilmemelidir.

166 görse; A: görişe

167 o; A: ol

168 ğusli namâzı; B: ğusül namâzın

169 zen; B: zenne

170 A: Bir iki kan akar andan az u çok

171 B: Vâcib olmuştur ğusl eylesün

172 Bu beytin B nüshasında iki defa yazılmış olduğu görülmektedir. Nüshadaki diğer yazılı olduğu yer 2b varâğının en alt kısmıdır. B nüshasının adı geçen varâğında “Bâbu Erkâni’ş-Şalât” başlıklı bölümde -bu başlıkla ilgisi olmadığı halde- son beyit olarak yer almaktadır.

173 itmeden namâzı; B: itmedin namâzın

174 olmasun; B: varmasun

175 erkek dişi; A: erkek kişi

176 hükümüni; B: hikmetini

- 229 Mü'min olmaz şer'e boyun vormeyen
Dînsüz olur dîn yolına girmeyen

Hâtimetü'l-Kitâb

(A: 8a, B: 9a)

(fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün)

- 230 İki 'âlemde sa'âdet isteyen
Bunda 'izzet anda cennet isteyen
- 231 Şer' içinde olsun ol &âbit kadem
Tut bu pendî cân ile ey bü'l-kerem¹⁷⁷
- 232 Olmasun şer'e muhâlif bir işüñ
Eyle ıslâh şer' ile içüñ taşuñ
- 233 İçüñi tevhid ile pür nûr kıl
Hem 'ibâdetle taşuñ ma'mûr kıl
- 234 Koma şavm ile şalâtı¹⁷⁸ râgıb ol
Hak rızâsına gönülden tâlib ol
- 235 Farz olıcağ vir zekâtı hacca var
Var mıdur dünyâda bundan özge kâr¹⁷⁹
- 236 Kõ ayağüñ râh-ı dîn¹⁸⁰ içinde berk
Uyma şeytâna namâzuñ itme terk
- 237 Bî-namâzuñ hâli yatlu olısar
Niçe biñ¹⁸¹ yıl od içinde kalısar
- 238 Cânını miñnetle¹⁸² virür bî-namâz
Gayye¹⁸³ tamusına girer bî-namâz

177 ey bü'l-kerem; B: bü'l-kerem

178 şalâtı; B: şalâta

179 özge kâr; B: öz kâr

180 râh-ı dîn; B: me[y]dân-ı dîn

181 kelime yazma nüshada "bîl" şeklinde yanlış yazılmıştır

182 kelime yazma nüshada "miñnet" şeklinde ħ ile yanlış yazılmıştır

183 Gayye; A: Gayy

- 239 Bî-namâzuñ¹⁸⁴ leşkeri şeytân durur
Bî-namâzlar akbeñ-i insân durur
- 240 İki ‘âlemde karadur yüzleri
Göremez Dîdârı kördür gözleri
- (B: 9b) 241 Yolda kalur anlara yoldaş olan
Çıka başdan baş koyup¹⁸⁵ kardeş olan
- 242 Oldı mel‘ûn sofrasına oturan
Oldı mağbûn hem evine götüren
- (A: 8b) 243 Anlara eylük¹⁸⁶ idenler hôr ola
Hakka düşmen kim olara¹⁸⁷ yâr ola
- 244 Cümle hayvânuñ kemi hînzîr iken¹⁸⁸
Anlara hînzîr dahı itmiş la‘an
- 245¹⁸⁹ Ne kadar kim bunda devletde ola
Halk içinde dürlü ‘izzetde ola
- 246¹⁹⁰ Âhîrinde hordur merdûddur
Bâb-ı rahmet anlara mesdûddur
- 247¹⁹¹ Sen namâzuñ kıl terk itme şaķın
Bunda anda anlara olma yakın
- 248¹⁹² Her ki bunda ola anlara ırak¹⁹³
Âhîretde aña cennetdür turaķ

184 Bî-namâzuñ; B: Bî-namâzlar

185 baş koyup; A: baş koşup

186 eylük; B: eylemek

187 Hakka düşmen kim olara; B: Hakk-ı düşmân kim olama

188 Eksik olan B nüshası bu beyitle son bulmaktadır. Beyitlerin alt kısmında bitiş ifade eden birkaç mısra yazılmaya çalışıldığı ama onların da tamamlanmadığı fark edilmektedir. Bu mısra denemelerinin hemen altında ise “Târîh sene 1168” şeklinde bir tarih ibaresi mevcuttur.

189 Bu beyit B nüshasında yok.

190 Bu beyit B nüshasında yok.

191 Bu beyit B nüshasında yok.

192 Bu beyit B nüshasında yok.

193 Yazma nüshada bu mısra “Her ki bunda ola anlara lân ırak” şeklinde yazılı fakat vezin ve anlam gereği “lân” kelimesi mısraya dahil edilmedi

- 249¹⁹⁴ Hâk huzûrına şalât ile varan
Eksik olmayup tamâma irgüren
- 250¹⁹⁵ Gayrı suçların anuñ görmeyeler
Degme birinden aña şormayalar
- 251¹⁹⁶ Bir kişi beş vakt namâzı kılacak
Terk kılmayup müdâvîm olıcak
- 252¹⁹⁷ Günde beş kez pâk yunmuş gibi olur
Ya'ni pâk olur günâhdan arınur
- 253¹⁹⁸ Hem bu beş vakt arasında suçları
Yarlığanur cümleden olur berî
- 254¹⁹⁹ Kıl namâzı kim sa'âdet tâcıdır
Şöyle bil kim Mü'minüñ²⁰⁰ mi'râcıdır
- 255²⁰¹ Hem unutma²⁰² bu fakîri yâd kıl
Eyle hayr ile du'â âbâd kıl
- 256²⁰³ 'Özr [ü] takşîr ile bunu söyledim
Bir du'â için saña nazm eyledüm
- 257²⁰⁴ Her kim ider benim için bir du'â
Bî-nihâyet rahmet itsün Hâk aña
- 258²⁰⁵ Bu du'âyı ey Hudâ-yı Zü'l-'atâ
Hürmetine Muştafânuñ kıl revâ
- 259²⁰⁶ Dağı kıl aña şalât [u] hem selâm
Bu kitâb olsun şalât ile tamâm

194 Bu beyit B nüshasında yok.

195 Bu beyit B nüshasında yok.

196 Bu beyit B nüshasında yok.

197 Bu beyit B nüshasında yok.

198 Bu beyit B nüshasında yok.

199 Bu beyit B nüshasında yok.

200 Yazma nüshada bu kelime "Mü'minlerüñ" olarak yazılı fakat vezin gereği bu şekilde okundu.

201 Bu beyit B nüshasında yok.

202 Yazma nüshada bu kelime "utanma" olarak yazılı fakat anlam gereği yukarıdaki şekilde okundu.

203 Bu beyit B nüshasında yok.

204 Bu beyit B nüshasında yok.

205 Bu beyit B nüshasında yok.

206 Bu beyit B nüshasında yok.